

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

Bahar/Spring, 2025, 12 (1), 480-512

KASTALLÂNÎ'NİN SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİNDEKİ *el-MEVÂHİBÜ'L-LEDÜNNİYYE*
YAZMALARI: TESPİT VE DEĞERLENDİRME
Qastallânî's al-Mawâhib al-Ladunniyya Manuscripts in the Suleymaniye Library:
Identification and Evaluation

Samet SAZAK

Dr. Arş. Görevlisi, Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları
Bölümü, İslam Tarihi Anabilim Dalı, ssazak@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7074-6794.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi / Received:	26.03.2025
Kabul Tarihi / Accepted:	25.06.2025
Yayın Tarihi / Published:	30.06.2025
Cilt / Volume:	12
Sayı / Issue:	1
Sayfa/ Pages:	480-512

Atıf / Cite as: Sazak, Samet. "Kastallânî'nin Süleymaniye Kütüphanesindeki *El-Mevâhibü'l-Ledünniyye Yazmaları: Tespit Ve Değerlendirme*" (Qastallânî's al-Mawâhib al-Ladunniyya Manuscripts in the Suleymaniye Library: Identification and Evaluation) *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi- Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 12/1 (2025), 480-512. Doi: 10.17859/pauifd.1666410.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Ithenticate intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. The Author declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD) 480-512
KASTALLÂNÎ'NİN SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİNDEKİ *el-MEVÂHİBÜ'L-LEDÜNNİYYE* YAZMALARI: TESPİT VE DEĞERLENDİRME*

Samet SAZAK**

Öz

Hz. Muhammed'in (s) hayatını konu edinen siyer kitapları İslâmî ilimler içinde önemli bir yer tutmaktadır. Hicri birinci asırdan itibaren sistematikleşen siyer ilmi günümüze kadar tarihyazımı alanında kendine has usulü ile süregelmiştir. Mısırlı hadis ve kıraat âlimi Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî'nin (923/1517) telif etmiş olduğu *el-Mevâhibü'l-ledünniyye* adlı siyer eseri bu çalışmada bahsedileceği üzere kendine özgü özellikleri ile ilim ve kültür dünyasında büyük yer edinmiştir. Mısır, Mağrib ve diğer Arap yarımadasında bulunan ülkelerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de ilgiyle takip edilen eser meşhur edip ve şair Bâkî (1008/1600) tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Mısırlı İslam âlimleri Nûruddîn Ali b. Ali eş- Şebrâmellisî'nin (1087/1676) hâşiyesi ve Muhammed b. Abdülbâkî b. Yusuf ez-Zürkânî'nin (1122/1710) şerhi ise eserin yayılmasında ve anlaşılmasında etkili olmuştur. Bu makale ile Kastallânî ve eserinin düşünce tarihimizdeki önemine eserin yaygınlık kazanması, şerh ve hâşiyeleri ile tercümesinin niçin yazıldığına ayrıca muhtevasının önemine dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. İslâmî ilimlerin büyük hacimde eserlerini barındıran Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde Kastallânî'nin bu eserinin şerh, hâşiyesi ve tercümeleri ile birlikte yazma nüshalarını tespit bu çalışmanın bir diğer hedefidir. Bu tespitler ile *el-Mevâhibü'l-ledünniyye* hakkında çalışma yapacak araştırmacılar için kolaylık sağlayacak tablolar oluşturuldu. Tespit edilen bu yazmaların daha çok nicelik bakımından değerlendirilmesi yapılsa da en eski tarihli nüshalar ve bazı özel nüshalar nitelik bakımından da incelendi. Bir makalenin hacmini aşacağı için *el-Mevâhibü'l-ledünniyye'nin* Türkiye'de diğer kütüphanelerde bulunan nüshaları ve matbu nüshalar değerlendirmeye alınmamıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Siyer, Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, el-Mevâhibü'l-Ledünniyye, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi.

Qastallânî's al-Mawâhib al-Ladunniyya Manuscripts in the Suleymaniye Library: Identification and Evaluation

Abstract

Works on the biography (sīrah) of the Prophet Muhammad occupy a significant place within Islamic sciences. The discipline of *sīra*, which began to take a systematic form from the first century of the Hijrī calendar, has continued to develop with its own distinct methodology in the field of historiography up to the present day. Among these works, *al-Mawâhib al-Ladunniyya*, authored by the Egyptian hadith and qirā'āt scholar Aḥmad b. Muḥammad al-Qaṣṭallānī (923/1517), holds a prominent position in the

* Yazar makalede etik kurul izni gerektirecek bir durum olmadığını beyan etmiştir. Bu makalenin hazırlanmasında teşviki ve emeği olan Prof. Dr. Gülgün Uyar'a teşekkür ederim.

** Dr. Arş. Görevlisi, Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi Anabilim Dalı, ssazak@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7074-6794.

intellectual and cultural world due to its unique characteristics. Like in other Islamic lands, this work attracted considerable attention in the Ottoman Empire and was translated into Turkish by the renowned poet and litterateur Bâqî (1008/1600). Furthermore, the gloss (*hāshiyah*) by the Egyptian scholar Nūr al-Dīn ‘Alī b. ‘Alī al-Shibrāmallasī (1087/1676) and the commentary (*sharḥ*) by Muḥammad b. ‘Abd al-Bâqī b. Yūsuf al-Zurqānī (1122/1710) played a significant role in the dissemination and comprehension of the work. One of the objectives of this study is to identify the manuscript copies of al-Qaṣṭallānī’s *al-Mawāhib al-Ladunniyya*, along with its commentaries, glosses, and translations, preserved in the Suleymaniye Manuscript Library, which houses a vast collection of Islamic scholarly works. Based on this corpus, detailed tables have been compiled to assist researchers working on the text. Although the manuscript tradition is analyzed primarily in terms of quantity, qualitative assessments have also been made of the earliest and most unique copies. Due to limitations in article scope, however, manuscripts housed in other libraries across Turkey and printed editions of the text have been excluded from this study.

Keywords: Islamic History, Sirah, Ahmed b. Muhammed el-Qastallani, al-Mawāhib al-Ladunniyya, Suleymaniye Manuscript Library.

Structured Abstract

In the field of Islamic studies, one of the foundational steps in research on Muslim scholars and their intellectual legacy involves identifying the primary works they produced, along with the associated manuscript copies, commentaries, glosses and translations. This process is crucial for understanding both the reception of a given work and the circulation and influence of the author within the broader Islamic scholarly tradition. In particular, tracking the textual interactions with a work - through subsequent commentarial and translational efforts- provides insights into the intellectual networks and cultural significance of the work in question. This study aims to locate and evaluate the manuscript copies, commentaries, glosses, and translations of a specific work within Ottoman manuscript collections, particularly in major libraries such as those in Istanbul. By doing so, it seeks to shed light on how Islamic scholarly works were transmitted, interpreted, and preserved within Ottoman intellectual culture. It further intends to explore the challenges and possibilities in the identification and cataloguing of such manuscripts today. The study combines traditional bibliographical research with digital tools and modern library catalogues such as the Manuscripts Portal of Türkiye (Yazma Eserler Portalı) and other open-access databases. Despite the existence of these digital resources, various obstacles remain: inconsistent cataloguing standards, the limitations of automated cataloguing systems, and the general unfamiliarity of many researchers with manuscript literature and codicology. These issues often make the comprehensive identification of relevant manuscripts a difficult task. The research emphasizes that, notwithstanding technological advancements, the systematic identification of manuscripts preserved in Ottoman libraries retains its scholarly importance. Through the bibliographic and physical identification of extant manuscript copies -including detailed codicological descriptions such as copy dates and places- this study facilitates future research on the textual content and transmission of the works in question. Moreover, these findings are not limited to quantitative data; qualitative observations regarding the perceived value and scholarly impact of the author and the work within Ottoman intellectual circles are also presented. Accurate and comprehensive identification of manuscript copies, along with their commentaries and translations, forms a critical foundation for historical and textual studies in the Islamic intellectual tradition. Such efforts not only aid in understanding the textual transmission and scholarly reception of a given work but also contribute significantly to the reconstruction of the intellectual history of the Ottoman Empire. Ultimately, this research highlights the enduring importance of manuscript studies in preserving and interpreting the Islamic scholarly heritage.

GİRİŞ

İslam tarih yazıcılığı geleneğinde en önemli alanlardan biri olan siyer ilmi, Hz. Peygamber'in (s) hayatını derinlemesine inceleyen ve zamanla da kendine özgü bir metodolojiye sahip bir ilmi disiplin haline gelmiştir. Tarih yazıcılığı içinde belirli bir sistematığa sahip olan bu alan, Hz. Peygamber'in doğumundan risaletine, hicretinden Medine şehir devletinin kurulmasına, Müşrikler ve Yahudilerle yapılan savaşlardan Mekke'nin fethine, İslam'ın Arap Yarımadası'ndaki yayılışından vefatına kadar olan süreci kapsamaktadır. Müslümanların Hz. Muhammed'in hayatını daha detaylı öğrenme arzusu ve bu konuda ilmi bir ihtiyacın hissedilmesiyle birlikte, onun kişisel özellikleri, mucizeleri, yaşam biçimi, ailesi ve günlük hayatı da araştırılmış ve incelenmiştir. Hicrî birinci asırdan itibaren gelişmeye başlayan 'siyer ve meğâzî' ilmi, zamanla sistematik bir yapı kazanmıştır. Mustafa Fayda, siyer-megâzî literatürünü doğrudan siyer-megâzî, tabakât ve tarih kaynakları, Hz. Peygamber'in şahsiyetine dair tematik monografiler şeklinde sınıflamıştır.¹ Detaylı bir tasnifle siyer literatürü ve kaynaklarını değerlendiren Şaban Öz ise başlangıç, risaleler, cem, tasnif-telif, nakil, karşılaştırmalı nakil dönemi olarak altı bölümde siyer literatürünün oluşum sürecini incelemiştir. Bu tasnife göre Ka'bu'l Ahbâr (34?/654) ile başlayan süreç İbn Sa'd'ın (230/845) *Tabakâtü'l-Kübrâ* adlı eseri ile olgunlaşmıştır. Bir disiplin olarak siyer literatürünün hicri ikinci asrıdan itibaren oluştuğu bu çalışmalar sonucunda tespit edilmiştir.² Hadislerin tedvini ve tasnifi sırasında hadis ilminden ayrılarak olayları kronolojik olay örgüsü içerisinde aktarmaya çalışan İslam tarihçileri Arapların İslam öncesi cahiliye adetlerinden ensab ve tabakat usulünden de faydalanmıştır. İslam fetihleri ve yeni ülkelerin keşfi ve Arapların karşılaştıkları diğer kültürlerin etkileri ile zamanla sistematik bir yazın türü olarak İslam tarihi yazıcılığından bahsetmek mümkün hale gelmiştir.³ Hz. Peygamber konulu eserleri; siyer, meğâzî, şemail, hilye, mevlid gibi tamamıyla ondan bahsedenler ile içeriğinde Hz. Peygamber'e yer veren ensab, tabakat, umumi tarih kitapları olarak ayrıştırmak mümkündür. Siyer literatüründe iki ana metodik yaklaşım zamanla öne çıkmaktadır. Birinci yaklaşım, Hz. Peygamber'in doğumundan nübüvvet tebliğine ve vefatına uzanan süreci kronolojik bir çizgide ele alan kapsamlı eserlerdir. İkinci yaklaşım ise yalnızca delâil, hasâis, mucizat ve şemâil gibi hususî temalara odaklanan müstakil çalışmalardan oluşur. Bu iki usulü birleştiren kronolojik olarak Hz. Peygamber'in hayatını aktarmanın yanında onun nübüvvet delillerini, şemâilini ve hasâislerini derceden eserler hicri sekizinci yüzyıldan itibaren kaleme alınmıştır. Kastallânî'nin eseri olan *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye* bu usulde yazılmış her iki usulü deruhte eden bir yapıdadır.⁴

¹ Mustafa Fayda, "Siyer ve Meğâzî" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 13 Ocak 2025).

² Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, (İstanbul: İsar, 2008) 93-385.

³ Mustafa Fayda, Mustafa S. Küçükaşçı, "Ortaçağ İslâm Dünyasında Arapça Tarih Yazımı" *Türkiye'de Tarihyazımı*. ed. Vahdettin Engin, Ahmet Şimşek. (İstanbul: Yeditepe, 2013) 73-83.

⁴ Güllü Yıldız, *Siyerde Şerh Hâşiye Geleneği Moğultay b. Kılıç Örneği* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2021) 58-60.

XV. yüzyılda Memlûklerin hakimiyetindeki Kahire’de doğan Kastallânî, hadis ve kıraat alanlarında önemli bir âlim olmasının yanı sıra, kaleme aldığı *el-Mevâhibü’l-ledünniyye* adlı eseriyle siyer alanında da dikkate değer bir çalışma ortaya koymuştur. Kastallânî, kendisinden önce yazılmış siyer eserlerini inceleyerek Hz. Peygamber’in hayatına dair hem tarihsel bilgiler aktarmış hem de onun ahlaki özelliklerini ele almıştır. Bu eser, kısa sürede geniş bir yankı uyandırmış ve özellikle Osmanlı Devleti başta olmak üzere çeşitli Müslüman devletler tarafından önemli bir kaynak olarak değerlendirilmiştir. *el-Mevâhibü’l-ledünniyye*, zamanla farklı yorum ve açıklamalara konu olmuş, Şebrâmellisî tarafından hâşiyesinin yazılması, Zürkânî tarafından şerh edilmesi ve Bâkî tarafından Osmanlı Türkçesine tercüme edilmesi gibi çalışmalarla bilimsel anlamda etkisini artırmıştır.

Bilindiği üzere; şerh ve hâşiye türü eserler, İslam ilim geleneğinin önemli unsurlarından biri olup çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Genel olarak mantık, felsefe, kelâm, tefsir ve hadis alanlarında yoğun olarak görülen şerh ve hâşiye geleneği, siyer alanında nispeten göz ardı edilmiştir. Bu çalışma, Kastallânî ve *el-Mevâhibü’l-ledünniyye*’nin ilim dünyasındaki etkisini ele almanın yanı sıra, siyer alanındaki şerh ve hâşiye geleneğine de dikkat çekmeyi de amaçlamaktadır.

Bugün Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi; Osmanlı Devleti’nin bizzat hâkimiyetindeki bölgelerde üretilen eserlerin yanı sıra, diğer Müslüman devletlerde telif edilen eserleri de bir araya getirerek, İslam medeniyetinin önemli kütüphanelerinden biri hâline gelmiştir.⁵ Süleymaniye Kütüphanesi’nde muhafaza edilen el yazması ve matbu risaleler, tercümeler, matbu kitaplar, şerh ve hâşiyeler, yalnızca Türkiye’deki araştırmacılar için değil, İslâmî ilimlerle ilgili akademik çalışmalar yürüten tüm bilim insanları için temel kaynak niteliğindedir. Bu çalışmada, İslam medeniyeti ve tarihi açısından kayda değer bir yere sahip olan Kastallânî’nin *el-Mevâhibü’l-ledünniyye* adlı eserine odaklanılarak, Süleymaniye Kütüphanesi’nde yer alan yazma nüshalarının tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Tespit edilen bu nüshalar tablolar halinde verildikten sonra değerlendirilmiştir.

el-Mevâhibü’l-ledünniyye’nin birden çok şerh ve hâşiyesi bulunmaktadır. Şerh ve hâşiyeler üzerine ansiklopedik bir eser olan Habeşî’nin *Câmiü’s-şüruh ve’l-havâşi* adlı eserinde *el-Mevâhib*’in on farklı kişi tarafından yazılmış şerh ve hâşiyesi olduğu ifade edilmiştir. Ancak Süleymaniye’de sekiz şerh müellifinden sadece iki tanesinin eseri bulunmaktadır. Bu müellifler, Nûruddîn Ali b. Ali eş-Şebrâmellisî ve Muhammed b. Abdülbâkî b. Yusuf ez-Zürkânî’dir. Süleymaniye’de bulunan bu müelliflerin eserlerine ait nüshalara bakıldığında *Mevâhib* hakkında en yaygın eserleri bu alimlerin kaleme aldığı görülmektedir.⁶ Habeşî’nin verdiği bilgiye göre Zürkânî’nin

⁵ Hülya Dilek Kayaoğlu, “Süleymaniye Umumi Kütüphanesinden Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesine”, *Anadolu Kütüphaneleri*, ed. Bülent Yılmaz (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013), 301-323.

⁶ Abdullah Muhammed Habeşî, *Câmiü’s-şüruh ve’l-havâşi: Mu’cemun şamilün li-esma’l-kütübi’l-meşruha fi’t-türasî’l-İslâmî ve beyani şüruhiha*, (Abudabi: el-Mecma’u’s-Sekafi,

şerhine yazılmış iki adet hâşiye bulunmaktadır. Ancak bu eserlere Süleymaniye Kütüphanesi'nde rastlanmamıştır. Habeşî eseri ihtisar edenler başlığı ile ise iki müellifin *Mevâhib*'ten ihtisar yaptığını belirtmiştir. Bunlardan Yusuf b. İsmail en-Nebhânî'nin 1312/1894 tarihli matbu eseri⁷ Süleymaniye'de matbu olarak tespit edilmiş ancak Muhammed b. Kasım Duhman'ın *Telhîsu'l-Mevâhibi'l-ledünniyye* eserine ulaşamamıştır.⁸

Kastallânî'nin yaşadığı dönem ve sonrasında İslâmî ilimlerde şerh, hâşiye ve ta'lik türündeki eserler, en temel başvuru kaynakları arasında yer almıştır. Kendisi de önemli bir şârih olan Kastallânî'nin eserine birden fazla şerh ve hâşiye yazılması, söz konusu eserin ilmî değerini ve İslam ilimleri içerisindeki yerini açıkça ortaya koymaktadır. Terim olarak, sayfa boşluklarına ilave edilen ve tamamlayıcı-açıklayıcı bilgiler içeren notlar anlamına gelen hâşiye, zamanla İslam ilim geleneğine özgü bir tür hâline gelmiştir. Hâşiyeler, özellikle meşhur metinlerin kenar boşluklarına yazılarak hem şerhte hem de metindeki özel isimler, ayetler, hadisler ve şiirler gibi unsurların açıklanması amacıyla kullanılmıştır. Kimi zaman bu açıklamalar ana metinden daha uzun bir hacme ulaşmıştır. Zamanla, müstakil şerh niteliği taşıyan eserler de doğrudan "şerh" olarak adlandırılmıştır.⁹

Şerh türü eserler, ele aldıkları metnin tamamını kapsayan bir açıklama yöntemi benimseyerek klasik dönemdeki ilmî üretim anlayışının temel taşlarından biri olmuştur. Şerh ve hâşiye geleneği, kökenini kutsal kitapların tefsirine dayandırmakta; daha sonra dinî, felsefî, edebî ve şiir metinlerinde metin açıklama yöntemi olarak gelişimini sürdürmüştür. Yazılı metinlerin doğru anlaşılması ihtiyacı, bu açıklama geleneğinin sürekliliğini sağlamış ve onu ilmi faaliyetlerin merkezine yerleştirmiştir. Bu bağlamda, şerh ve hâşiye yazım geleneği kısa sürede İslam dünyasında kökleşmiş, Anadolu sahasında ise özellikle gramer, felsefe, mantık, hadis, tefsir, fıkıh ve kıraat

2004), 3/1971-1972. Bu eser şerh ve hâşiyesi bulunan eserler ve yazarlar hakkında kısa bilgi vermektedir. Ayrıca müellif eserlerden bulabildiklerinin kütüphanelerdeki yerini de göstermiştir. Habeşî'nin adını verdiği ancak Süleymaniye'de eseri bulunmayan müellifler ve eserleri şu şekildedir: Molla Ali Muhammed el-Kârî el-Herevî el-Menâfî (ö. 1014/1606)/*Hâşiye ale'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*, İbrahim b. İbrahim el-Lekânî (ö. 1041/1631)/*Ta'lik ale'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*, Ebû Abbâs Ahmed b. Abdurrahmân el-Vârisî Arûb el-Mısırî (1045-1635)/*Şerhu'l-Mevâhib*, Şemseddin Muhammed b. Ahmed eş-Şûberî (1069/1658)/*Hâşiye ale'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*, Safiyyüddin Ahmed b. Muhammed b. Yunus el-Kuşaşı (1071/1661)/*Hâşiye ale'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*, İbrahim b. Muhammed b. İsa es-Saîdî el-Mısırî el-Meymûnî (1079/1668)/*Atâya'r-rahmâniyye alâ rumûzi'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*. Kemâleddin Muhammed b. Muhammed el-Gazzî el-Âmirî (1214/1799)/*Şerhu'l-Mevâhibi'l-ledünniyye* ve Sâlim el-Eşbûlî (?)/*el-Fevâidü'l-behiyye'l-müttehaze min şerhi'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*. Bkz. Yıldız, *Siyerde Şerh Hâşiye Geleneği Moğultay b. Kılıç Örneği* 78-79.

⁷ Yusuf b. İsmail en-Nebhânî, *el-Envarü'l Muhammediyye mine'l-Mevâhibi'l-ledünniyye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hafız İbrahim Gürpınar, bibliyografik no. 642336).

⁸ Habeşî, *Câmiü's-şüruh*, 3/1972.

⁹ Tevfik Rüştü Topuzoğlu. "Hâşiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 10 Şubat 2025).

gibi alanlarda yazılan şerh ve hâşiyeler vasıtasıyla ilmi birikimin aktarılması ve derinleşmesine büyük katkı sağlamıştır. Ne var ki, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren ve özellikle Cumhuriyet devrinde, bu gelenek itibar kaybına uğramış; şerh ve hâşiyeler eserleri basit, tekrara dayalı ve gereksiz metinler olarak değerlendirilmiştir. Oysa Türklerin İslam medeniyetine katılımı büyük ölçüde şerh geleneği üzerinden gerçekleşmiş; ilim ve edebiyat alanındaki varlıkları bu gelenek sayesinde mümkün olmuştur. Klasik İslam metinlerinin doğru anlaşılması ve bu metinlerdeki ilmî zenginliğin kavranabilmesi açısından, şerh ve hâşiyeler geleneği günümüzde dahi zaruri bir ihtiyaç olarak varlığını sürdürmektedir.¹⁰ Bu gelenek içerisinde siyer şerh ve hâşiyeleri, Hz. Peygamber'in hayatını anlama ve siyer ilminde derinleşme açısından özel bir öneme sahiptir. Siyer şerhleri, siyer metinlerinde geçen hadis ve ayetlerin açıklanması, olayların sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmesi ve metindeki kapalı ifadelerin aydınlatılması gibi işlevler üstlenmiştir. Bu tür çalışmalar, Hz. Peygamber'in hayatına dair bilgilerin didaktik bir çerçevede yeniden yorumlanmasına katkı sağlamıştır.¹¹

Kastallânî'nin *el-Mevâhibü'l-ledünniyye* adlı eserine yönelik yazılan şerh ve hâşiyeler de bu genel çerçevede değerlendirilmelidir. Şebrâmellisî tarafından kaleme alınan hâşiyeler, *Teysirü'l-metâlibi's-seniyye bi-keşfi esrâri'l-Mevâhibi'l-ledünniyye* adıyla bilinmektedir. Zürcânî ise aynı esere yönelik kapsamlı bir şerh kaleme almış ve çalışmasına *Şerhu ale'l-Mevâhibi'l-ledünniyye bi'l-minâhi'l-Muhammediyye* ismini vermiştir. Şebrâmellisî ve Zürcânî'nin çalışmaları, siyer literatürü ve siyer şerh-hâşiyeleri açısından Kastallânî'nin eserinin ilmî etkisinin devam ettiğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Şebrâmellisî ve Zürcânî'den önce Osmanlı şairi Bâkî'nin *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*'yi Türkçe'ye tercümesi ise Osmanlılar tarafından esere verilen önemi ortaya koymaktadır. İleride bahsedildiği üzere Bâkî yalnız mütercimlik yapmamış eseri yeniden düzenleyip adeta şerh-hâşiyeler ta'lik usulünü sentezleyerek eseri Osmanlı ilim dünyasına kazandırmıştır.

Bugüne değin Kastallânî ve *el-Mevâhibü'l-ledünniyye* üzerine yapılan araştırmalar, büyük ölçüde metnin muhtevasına odaklanmış; eserin yazma nüshalarına dair müstakil ve sistematik bir inceleme ortaya konmamıştır. Aynı şekilde, *el-Mevâhib* üzerine kaleme alınan şerh, hâşiyeler ve tercümeler bütüncül bir çerçevede ele alınmamış, dolayısıyla eserin dolaşım ağı ile metinlerarası ilişkileri ayrıntılı biçimde aydınlatılamamıştır. Bu çalışma, söz konusu boşluğu gidermek amacıyla *el-Mevâhibü'l-ledünniyye* hakkında yapılmış literatürü eserin kendisiyle birlikte yeniden değerlendirmekte; ayrıca temel metin, şerh, hâşiyeler ve tercümelerine ait yazma nüshaları tespit ederek, bunları kodikolojik ve bibliyografik veriler ışığında bütüncül bir yaklaşımla analiz etmektedir.

¹⁰ Sedat Şensoy, "Şerh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 10 Şubat 2025); İsmail Kara, *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz: Şerh ve Hâşiyeler Meselesine Dair Birkaç Not* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014) 14-15.

¹¹ Yıldız, *Siyerde Şerh Hâşiyeler Geleneği Moğultay b. Kılıç Örneği*, 47-50.

Bu çalışmada öncelikle Kastallânî ve ana metin *el-Mevâhibü'l-ledünniyye* hakkında bilgi verilmiştir. Ardından sırasıyla eserlerin yazılma tarihine göre Bâkî'nin tercümesi, Şebrâmelîsî'nin hâşiyesi ve Zürkânî'nin şerhi hakkında bilgiler verilmiştir. İlk olarak müellifler ve eseri tanıtılmış ardından Süleymaniye Kütüphanesinde tespit edilen yazma nüshalar tablolar halinde verilmiş ardından bu tablolar değerlendirilmiştir. Tespit edilen nüshalar Süleymaniye Kütüphanesi veritabanı olan Yordam Bt ve Yazma Eserler Portalı¹² üzerinden taranarak belirlenmiş; klasik kataloglardaki müellif ve eser adlarına ilişkin hatalı kayıtlar düzeltilmiştir. Böylece *el-Mevâhib*'in metni, şerhi, hâşiyesi ve tercümelerine ait yazmalar toplu hâlde ortaya konulmuştur. Literatürde Kastallânî ve eseri ile alakalı yazma nüshaları ile alakalı bilgilerin eksik ve yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Literatürde Kastallânî ve eseriyle ilgili yazma nüsha bilgileri büyük oranda dağınık ve eksik olduğundan, oluşturulan tablolarla bir bütün olarak Kastallânî ve eserinin yaygınlığına dikkat çekilmiştir. Bu çalışma, *el-Mevâhib* ile ilgili şerh, hâşîye ve tercümelere ait nüshaların tüm Türkiye kütüphanelerinde incelenmesini çalışmanın kapsamını aşacağı için, yazma nüsha yoğunluğunun en yüksek olduğu Süleymaniye Kütüphanesi ile sınırlandırılmıştır. Söz konusu kütüphanede müellife ait çok sayıda matbu nüsha da mevcuttur; ancak araştırma kapsamı gereği yalnızca yazma nüshalar değerlendirilmiştir.

1. Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî ve *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*

Tam adı Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdulmelik el-Kastallânî el-Mısırî eş-Şâfiî olan müellif devrinin önde gelen İslam alimlerinden biridir. Kastallânî, Memlüklerin siyasi ve ilmi merkezi olan Kahire'de, 12 Zilkâde 851/19 Ocak 1448 tarihinde doğdu. Kastallânî, kendi kaleme aldığı biyografisinde adını "Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekir b. Abdülmelik el-Kastallânî el-Mukrî" şeklinde kaydetmiştir. Şihâbüddin ismi ise kendisinin ilmüne duyulan hürmet nedeniyle verilmiş olmalıdır.¹³ Kastallânî, 30 Ocak 1517 tarihinde vefat etmiş ve Medresetü'l-Ayniyye'nin avlusuna defnedilmiştir. Kastallânî nisbesiyle anılmasının sebebi, ailesinin aslen Tunus'un Tûzer şehrinden olup, buranın Endülü's'te yer alan Kastilya (Qastalla) bölgesiyle bağlantılı olması ve daha sonra Mısır'a göç etmesidir.¹⁴

Kastallânî'nin yaşadığı dönem, Memlük Devleti'nin son yıllarına tekabül etmektedir. Müellifin vefatı, Osmanlı Devleti'nin Mısır'ı fethettiği sürece denk gelmektedir. Nitekim Yavuz Sultan Selim'in, Memlük ordularına karşı kazandığı

¹² Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı (TYEKB), *Yazma Eserler Portalı* (Erişim 15 Şubat 2025).

¹³ Büşra Sıdika Kaya, *Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2022), 15.

¹⁴ Abdülkadir Şenel, "Kastallânî, Ahmed b. Muhammed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 1 Mart 2024); Geniş bilgi için bkz. Abdîrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi li-ehli Karnî't-Tâsî*. (Beyrut: Menşuratü Dâri'l-Mektebeti'l-Hayât, 1993) 1/103-105.

Ridaniye (22 Ocak 1517) savaşının ardından Kahire'ye girdiği günlerde¹⁵, Kastallânî hayata veda etmiştir. Bu bağlamda, Kastallânî'nin vefatı, Osmanlı hâkimiyetinin Mısır'da kesin olarak tesis edildiği bir döneme rastlamaktadır. Kastallânî, özellikle hadis ve kıraat ilimlerindeki derin bilgisiyle tanınan bir âlimdir. Küçük yaşta hafız olup, kırâat-i seb'a ve on dört kıraati tahsil etmiştir. İbnü'l-Cezerî (738/1338?) ve Şâtıbî (590/1194) gibi kıraat âlimlerinin rivayetlerini öğrenmiş, bu alandaki birikimini derinleştirmiştir. Hadis alanında ise hocası Şemseddin es-Sehâvî'den (902/1497) büyük ölçüde istifade etmiş, ayrıca Sirâceddin en-Neşşâr (938/1531), Necmeddin İbn Fehd (885/1480), Celâl el-Bekrî (891/1486), Hâlid el-Ezherî (905/1499) ve Zekerîya el-Ensârî gibi dönemin önde gelen Mısırlı âlimlerinden ilim tahsil etmiştir. 1468 yılında Karâfetü's-Suğrâ Medresesi şeyhliğine tayin edilen Kastallânî, etkileyici vaazları ve kıraat yetkinliğiyle geniş bir şöhrete ulaşmıştır.¹⁶

Kastallânî'nin hayatı boyunca Kahire'den ilim tahsili amacıyla ayrılmadığı bilinmektedir. Bu durum, büyük ölçüde o dönemin Kahire'sinde yeterli sayıda âlimin bulunması ve müellifin şahsi tercihleriyle açıklanabilir. Bununla birlikte, kaynaklarda Kastallânî'nin hac ibadeti için en az iki kez Mekke ve Medine'ye seyahat ettiği belirtilmektedir. Kastallânî'nin bilinen eserleri kısaca şu şekildedir: *İrşadü's-sârî*, *Letâ'ifü'l-işârât li-fünûni'l-kırâ'at*, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*, *Mevlidü'n-Nebî*, *Mesâlikü'l-hunefâ' ilâ meşâri'i-salât ale'n-Nebîyyi'l-Mustafa*, *Fethu'l-Mevâhibi fî menâkibi'l-İmam eş-Şâtibî*, *Menâhicü'l-hidâye li-Mealimi'r-rivâye*, *Tuhfetü's-Sâmi ve'l-kârî bi-hatmi Sahîhi'l-Buhârî*, *el-İlhâmü's-şâdir ani'l-inâmi'l-vafîr*, *İktidâ'ü'l-ğâfil bi-ihtidâi'l-akıl*, *Zehrü'r-iyaz ve şifâü'l-kulûbi'l-miraz*, *Meşâkirü'l-envârî'l-muziyye fî şerhi'l-Kevâkibi'd-dürriyye fî medhi hayri'l-beriyye*, *en-Nûr'us-Sâtî el-mültekat mine'd-Davî'l-lâmî*.¹⁷ Bu eserler, hadis, kıraat, siyer ve İslâmî ilimlerin çeşitli alanlarına dair geniş bir ilmi birikimi yansıtmaktadır. Ayrıca, bu eserlerin dışında, aidiyeti kesin olmamakla birlikte Kastallânî'ye nispet edilen başka çalışmalar da bulunmaktadır. Bu durum, onun ilmi mirasının genişliği ve etkisinin farklı kaynaklarda yer bulduğunu göstermektedir.¹⁸

Hadis ve kıraat âlimi olan Kastallânî¹⁹, siyer alanında kaleme aldığı *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minâhi'l-Muhammediyye* adlı eseriyle ilim dünyasında

¹⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1983), 2/292-296.

¹⁶ Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürkânî, *Şerhü'z-Zürkânî ale'l-Mevâhibi'l-ledünniyye bi'l-minâhi'l-Muhammediyye*, thk. Muhammed Abdülaziz el-Hâlidî (Beyrut: Dâru'l Kütübî'l İlmiyye, 1996), 1/3.

¹⁷ Şenel, "Kastallânî".

¹⁸ Algül, "el-Mevâhibü'l-Ledünniyye".

¹⁹ Hadis alimi olan ve günümüzde bu yönüyle daha çok tanınan Kastallânî'nin *İrşadü's-Sârî* ve *Tuhfetü's-Sâmî* adlı hadis eserleri ile alakalı farklı üniversitelerde üç adet tez hazırlanmıştır. (Mehmet Sait Uzundağ, *Kastallânî (851-923/1448-1517) ve İrşadü's-Sârî İsimli Eserinin Hadis Şerhçiliği Açısından İncelenmesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012); Harun Özbek, *Kastallânî'nin Hayatı ve İrşadü's-Sârî Adlı Eserindeki Şerh Metodu* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal

önemli bir yer edinmiştir. Müellifin bu alandaki şöhreti, yalnızca siyer alanında yazdığı eserle sınırlı kalmayıp, kaynaklara olan hâkimiyeti, şerh ve hâşiye geleneğindeki yetkinliği ve muhaddis kimliği sayesinde hadisleri titizlikle seçerek eserinde uygun bağlamlarda kullanmasıyla pekişmiştir. Klasik siyer eserleri genel olarak Hz. Peygamber'in hayatını kronolojik bir çerçevede ele almaktadır. Bunun yanı sıra, bazı siyer kitapları Hz. Peygamber'in kendine has niteliklerine (hasâis), peygamberliğini kanıtlayan özel halleri (delâil) ve mucizelerine (mucizât) ve şemâiline odaklanmaktadır. Kastallânî, telif ettiği siyer eserinde bu iki yöntemi bir araya getirerek, Hz. Peygamber'in hayatını önce kronolojik bir düzen içinde sunmuş, ardından onun şemâili, hasâisi ve delâili hakkında ayrıntılı rivayetlere yer vermiştir. Böylece, siyer yazımında hem tarihî hem de niteliksel anlatımı bir arada kullanan bir yöntem benimsemiştir.²⁰

Siyer literatüründe zamanla iki temel yazım usulü gelişmiştir. Bunlardan ilki, Hz. Peygamber'in hayatını doğumundan vefatına kadar kronolojik bir sırayla aktaran yöntemdir. Bu usulün önde gelen temsilcileri arasında İbn İshâk (151/758) ve İbn Hişam (218/833) olup zamanla gelişmiştir. İkinci usul ise Hz. Peygamber'in şemâili, delâili, hasâisi ve mucizeleri gibi konuların müstakil veya birlikte ele alındığı tematik yaklaşımdır. Bu yöntemin en tanınmış örneği Kâdî İyâz'ın (544/1149) *eş-Şifâ bi-(fî)ta'rîfi hukûki (fî şerefi)'l-Mustafâ* adlı eseridir. Daha önce belirtildiği üzere zamanla bu iki yöntemin birleştirildiği ve aynı eserde hem kronolojik anlatıma hem de tematik bölümlere yer verildiği karma bir usûl ortaya çıkmıştır. Bu tür eserlerin erken ve etkili örneklerinden biri, İbn Seyyidünnâs'ın (734/1334) *Uyûnu'l-eser fî fûnûni'l-Megâzî ve's-Şemâil ve's-Siyer* adlı çalışmasıdır. Makrizî (845/1442), Şemsüddin eş-Şâmî (942/1536) ve Halebî (1044/1635) gibi İslam alimleri iki yazın türünü birleştiren

Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016); Abdülvehhab Gözün, *Kastallânî'nin "Tuhfetü's-Sâmi ve'l-Kârî bi-Hatmi Sahîhi'l-Buhârî" Adlı Yazma Eserinin Tahkiki ve Metodu* (Rize: Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011) Kastallânî hakkında Türkiye'de yapılmış olan tezlerden ikisi Mevâhib ile alakalıdır. Shirin Z. Kzyz, *"El-Mevâhibü'l-Ledünniyye" İsimli Eseri Işığında Kastallânî'nin Peygamber Tasavvuru* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013); İrfan Savran, *Kastallânî'nin (ö. 923/1517) el-Mevâhibü'l-ledünniyye İsimli Eseri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019); Ayhan Tergip'in İstanbul Üniversitesi Yeni Türk Dili Bilim Dalı'nda hazırlamış olduğu doktora tezi Bâkî'nin eserini dil olarak incelemektedir. Ayhan Tergip, *Bâkî'nin Meâlimü'l-Yakîn Adlı Eseri Üzerinde Dil İncelemesi (Metin-Sözlük)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 2010).

²⁰ Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyyeabi'l-minâhi'l-Muhammediyye*, thk. Salih Ahmed Şâmî, (Beyrut, 1991), 1/14-15. el-Mevâhib'in birçok tahkiki olmakla birlikte bu çalışmada dört cilt olarak tab' edilen Ahmed Şâmî'nin tahkiki kullanılmıştır. Bu tasnifte ilk cildinin neredeyse tamamı kronolojik siyer olarak yazılmıştır. Diğer üç cilt ise şemâil, hasâis, delâil ve mucizât gibi siyerin diğer dallarına ait konular olup müellifin tercihiye göre sıralanmıştır.

eserler verse de hacmi ve metodu nedeniyle bu alanın en meşhur eseri Kastallânî'nin *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*'sidir.²¹

Belirtildiği üzere müellif yalnızca hac ibadeti için Kahire dışına çıkmıştır. Kastallânî'nin Kasım 1492'den 21 Mart 1494'e kadar Harem bölgesinde bulunduğu ve bu süre zarfında *el-Mevâhibü'l-ledünniyye* adlı siyer eserini kaleme aldığı bilinmektedir.²² Eser maksad adı verilen başlıklarla on bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm, Hz. Peygamber'in yaratılışından vefatına kadar olan süreci ele almaktadır. Bu bölümde Hz. Âdem'in yaratılışı ve cennetten çıkarılmasının hikmetleri, Fil Vakası, Abdullah ile Âmine'nin evliliği, Hz. Peygamber'in doğumu, çocukluğu, Şam seferi ve Hz. Hatice ile evliliği gibi konular işlenmektedir. Ardından, risaletin başlangıcı, hicret, Mekke'nin fethi, gazveler ve seriyyeler detaylandırılmıştır. Bu bölüm, eserin yaklaşık dörtte birini oluşturmaktadır. İkinci bölüm, Hz. Peygamber'in isimleri, künyesi, eşleri, çocukları, hizmetçileri, akrabaları, elçileri, kâtipleri, müezzinleri, hatipleri, şairleri, savaş aletleri, hayvanları ve kendisine gelen elçiler hakkında bilgiler içermektedir. Üçüncü bölüm, Hz. Peygamber'in bedeni özellikleri, ahlaki vasıfları, yeme-içme ve giyim tarzı, hanımlarıyla münasebetleri, istirahat vakitleri, mühür ve yüzükleri gibi hususlara odaklanmaktadır. Dördüncü bölüm, Hz. Peygamber'in mucizelerini detaylı şekilde ele almaktadır. Beşinci bölüm, İsrâ ve Miraç mucizeleri ile Hz. Peygamber'in diğer peygamberlerden üstün yönlerine değinmektedir. Altıncı bölüm, Hz. Peygamber hakkında Kur'an-ı Kerim'de geçen ayetler, Allah'ın onun peygamberliğine şahitliği ve Tevrat ile İncil gibi kutsal metinlerde Hz. Muhammed'e dair atıflar üzerine yoğunlaşmaktadır. Yedinci bölüm, Hz. Peygamber'e sevgi ve sünnetine bağlılığın gerekliliği, salavat getirmenin hükmü ve sahabe ile Ehl-i Beyt'e duyulması gereken muhabbet konularını işlemektedir. Sekizinci bölüm, tıbb-ı nebevî, Hz. Peygamber'in rüya tabirleri, geleceğe dair haberleri ve hastaları hem doğal hem de ilahi yöntemlerle tedavi etmesi gibi konulara yer vermektedir. Dokuzuncu bölüm, Hz. Peygamber'in ibadet hayatını ele almakta; abdest, gusül, mesh, namaz, tesbihat, teheccüd, nafile namazlar, zekât, fitre, oruç, itikâf, hac ve umre gibi ibadetlerle ilgili detaylara yer vermektedir. Onuncu bölüm, Hz. Peygamber'in vefatı, sahabenin üzüntüsü, cenazesinin yıkanması, defni, kabir özellikleri ve kabir ziyaretinin fazileti gibi konulara odaklanmaktadır. Ayrıca, Peygamber'in şefaati, livâü'l-hamd sancağı ve cennete girenlerin ilki olacağına dair rivayetler ele alınmaktadır.²³ Bu bölümler çerçevesinde anlaşıldığı üzere *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*, siyer alanında hem tarihî hem de tematik anlatımı birleştiren kapsamlı ve sistematik bir eser niteliği taşımaktadır.

Kastallânî eserini yazarken kullandığı kaynaklar arasında giriş kısmında Kâdî İyâz'ın *Şifâ-i Şerîf*'i, Buhâri ve Müslim'in *Sahih*'leri yanında İbn Kayyım el-Cevziyye'nin

²¹ Mustafa Fayda, "Siyer ve Meğâzi". Yıldız, *Siyerde Şerh Hâşiye Geleneği Moğultay b. Kılıç Örneği*, 60.

²² Algül, "el-Mevâhibü'l-Ledünniyye".

²³ Savran, "Kastallânî'nin (ö. 923/1517) el-Mevâhibü'l-Ledünniyye İsimli Eseri", 54-57.

eseri *Zâdü'l-Meâd* ve İbn Hacer el-Askalânî'nin (852/1449) eseri *Fethu'l-bârî*'si gibi eserlere yer vermiştir.²⁴ Kastallânî'nin eserini kaleme alırken en çok etkilendiği müellifler Tirmizî ve Kâdî İyâz'a vurgu yapmak gerekmektedir. Kastallânî bu iki müellifin meşhur eserleri olan *eş-Şemâil* ve *Şifâ-i Şerife* şerhler yazmıştır.²⁵ Kastallânî direkt olarak kullandığı kaynakların ise birçoğunu bildirmemiştir. Müellif eserinde geniş bir kaynak yelpazesine başvurmuş, özellikle hadis ve siyer kaynaklarını merkeze almıştır. Siyer alanında İbn İshâk, İbn Hişâm ve Vakıdî'nin (207/823) eserleri ile İbn Sa'd'ın (230/845) *Tabakât*'ı ve Süheylî'nin (581/1185) *er-Ravzu'l-ünûf*'ü gibi klasik metinlere dayanmıştır. Peygamber Efendimizin hususiyetlerine dair bilgilerde Süyûtî'nin (911/1505) *el-Hasâisü'l-kübrâ* adlı eseri ile Beyhakî (458/1066) ve Ebû Nuaym'ın (430/1038) *Delâilü'n-Nübüvve* adlı kitaplarına sıkça yer vermiştir. Şemâil literatüründe ise Tirmizî'nin (279/832) *eş-Şemâilü'n-Nebeviyye* adlı eseri önemli bir yer tutmuştur. Hadis kaynakları açısından Buhârî, Müslim, Tirmizî'nin yanı sıra İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Dârekutnî gibi temel hadis kitaplarının müelliflerine dayanmıştır. Eserde ayrıca Fahreddîn er-Râzî'nin (606/1210) *Mefâtihu'l-gayb*, Beyzâvî'nin (685/1286) *Envâru't-tenzîl* ve Zemahşerî'nin (538/1144) *el-Keşşâf* gibi tefsir eserlerinden faydalanılmıştır. Fıkıh alanında İmam Şâfiî'nin (204/820) *el-Üm* ve *er-Risâle* adlı eserleri ile Nevevî'nin (676/1277) *Şerhu Müslim (el-Minhâc)* adlı şerhine başvurulmuştur. Tarihîsel çerçevenin inşasında ise Taberî'nin (310/923) *Târihü'l-ümme ve'l-mülûk*, İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-nihâye* ve İbnü'l-Esîr'in (630/1233) *el-Kâmil fi't-tarih* gibi klasik tarih eserleri temel alınmıştır. Tasavvufî düşünce açısından Muhyiddîn İbnü'l-Arabî (638/1240) ve Gazzâlî'nin (505/1111) eserleri önemli bir yer tutarken, dil ve edebiyat alanında da çeşitli lügat ve belagat kaynaklarından yararlanılmıştır. Bu kapsamlı kaynak kullanımı, *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye*'nin siyer literatürü içinde önemli bir konuma sahip olmasını sağlamıştır.²⁶

Kastallânî eserinde kullandığı bu kaynakların çoğuna herhangi bir surette atıf yapmamıştır. Daha sonra esere yazılan şerh ve hâşiyeler ile tahkikli basımı ve güncel araştırmalar sayesinde eserin kaynakları tetkik edilmiştir. Eserin kaynağı ile alakalı en önemli mesele ise müellifin döneminde yaşamış olan Süyûtî'nin müellife yönelttiği intihal suçlamasıdır. Süyûtî'nin *el-Hasâisü'l-kübrâ* adlı eserinden aldığı iktibasları kaynak vermeden kullanmasından dolayı Kastallânî ve Süyûtî arasında mahkemeye varacak şekilde bir tartışma ortaya çıkmıştır.²⁷

Kastallânî'nin yaşadığı dönemde Memlûk Kahire'si, İslâmî ilimler alanında birçok önemli alime ev sahipliği yapmış; Memlûk hakimiyetinin sona ermesi ve hilafetin Osmanlı Devleti'ne geçişiyle ise Kahire'de neşredilen eserlerin İstanbul'a

²⁴ Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye bi'l-minâhi'l-Muhammediyye*, 15-16.

²⁵ Yıldız, *Siyerde Şerh Hâşiyelerine Moğultay b. Kılıç Örneği*, 63, 72.

²⁶ Savran, "Kastallânî'nin (ö. 923/1517) *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye* İsimli Eseri", 78-116.

²⁷ Tartışmalar için detaylı bkz. Savran, "Kastallânî'nin (ö. 923/1517) *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye* İsimli Eseri", 71-79; Enbiya Yıldırım, "Süyûtî'ye Yöneltilen Suçlamalar (Sehâvî-Süyûtî Çekişmesi Bağlamında)", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2, (2006), 149-174.

transferi sayesinde bu birikimin taşındığı anlaşılmaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi'nde tespit edilen yazmalardan anlaşılmaktadır ki, müellif hayatı boyunca istinsah edilen nüshalar da burada muhafaza edilmektedir; bu yazmalar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 1: el- Mevâhibü'l-ledünniyye'nin Süleymaniye Kütüphanesi'nde Tespit Edilen Nüshaları

Sıra No	Koleksiyon No	Bibliyografik No	İstinsah Tarihi	İstinsah Yeri	Müstensih	Koleksiyon Adı	Yaprak/Satır
1	04505	243098	905/1499	Mekke	Ali b. Muhammed	Fatih	347/19
2	00272	322418	909/1503	-	Süleyman b. Muhammed b. Ahmed	Reisülküttab	469/31
3	01952	330296	962/1555	Mekke	İbrahim b. Muhammed	Şehid Ali Paşa	414/ 29
4	02106	300305	968/1561	-	-	Laleli	71/23
5	00620	311163	973/1565	-	-	Murad Molla	396/31
6	00302	281560	978/1570	-	-	İsmihan Sultan	278/37
7	00342	143435	18 Rebiulevvel 983/27 Haziran 1575	-	Ali b. Ali Zeynü'z-Ziyâdî.	Süleymaniye	466/31
8	00418	232057	993/1585	-	-	Damad İbrahim Paşa	528/27
9	00150	305250	10 Zilkade 995/12 Ekim 1587	-	-	Mehmed Ağa Cami	1496+1 /
10	00621	311164	1006/1597	-	-	Murad Molla	429/33
11	00095	290316	1006/1598	-	Muhammed b. Muhammed	Kadızaade Mehmed	480/33
12	00130	334614	7 Cemaziyel evvel 1012/13 Ekim 1603	-	Ömer b. Bedreddin el-Âdilî	Şeyhülislam Esad Efendi	609/29
13	00343	143436	17 Zilkade 1014/26 Mart 1606	Medine	-	Süleymaniye	382/33
14	00994	266680	1015/1606	-	-	Hamidiye	321/31
15	00906	355912	1016/1607	-	-	Yeni Cami	405/31
16	00125	249104	22 Şaban 1017/1 Aralık 1608	Medine	Muhammed Hüseyin b. Şeyh Hüseyin el-Hisârî	Hacı Beşir Ağa (Eyüp)	536/25

17	005207	660794	1017/160 8	-	-	Halet Efendi ²⁸	461 / ²⁹
18	00064	263115	1017/160 8	-	Abdülmu'în İbnü'l-Beled	Halet Efendi	461/33
19	04508	243101	1023/161 4	-	İshak b. Muhammed	Fatih	663/27
20	05288	660882	1024/161 5	-	-	Yeni Cami ³⁰	486 /
21	00905	355911	1024/161 5	-	-	Yeni Cami	486/31
22	01954	330298	1031/162 2	-	-	Şehid Ali Paşa	283/25
23	00147	196709	1039/162 9	-	Muhammed b. Ömer	Amcazade Hüseyin	471/31
24	00285	274713	1048/163 8	-	Yusuf b. Ömer el-Germiyânî	Hekimoğlu Ali Paşa	561/29
25	01953	330297	1066/165 5	-	Selame b. Şerif el-Müctehidi	Şehid Ali Paşa	201/35
26	00250	339972	1066/165 5	-	Muhammed b. Derviş	Turhan Valide Sultan	927/17
27	04509	243102	1067/165 6	İstanbul	Ahmed b. Muhammed	Fatih	459/25
28	00132	334616	30 Cemaziyel evvel 1068/5 Mart 1658	-	Muhammed Ebü's-Sürûr el-Me'mûnî İbnü Şeyhülislam İbrahim el-Me'mûnî.	Şeyhülislam Esad Efendi	364/33
29	00124	249103	16 Muharrem 1077/19 Temmuz 1666	-	Ali b. Şeyh Abdurrahman b. Şeyh Necmeddin eş-Şibrâvî	Hacı Beşir Ağa (Eyüp)	
30	00279	294149	1080/166 9	-	Mustafa b. Mustafa	Kılıç Ali Paşa	517/
31	01783	380166	1085/167 4	-	Abdurrahman b. Ali	Serez	369/25
32	00078	313295	8 Receb 1088/6 Eylül 1677	-	Süleymân b. Muhammed el-Mâlikî	Musalla Medresesi	424/
33	00284	274712	1089/167 8	-	-	Hekimoğlu Ali Paşa	581/33
34	00146	231154	1092/168 1	-	-	Çorlulu Ali Paşa	493/35
35	00131	334615	19 Zilkade 1096/17 Ekim 1685	-	Hasan eş-Şumûnî el-Mâlikî	Şeyhülislam Esad Efendi	250/31
36	00419	232058	1099/168 8	-	-	Damad İbrahim Paşa	457/33
37	00673	298222	1108/169 6	-	Mustafa b. Muhammed b. Mustafa b. eş-Şeyh Zeynelâbidîn	Laleli	506/31

²⁸ Yazma Eser Portalında Mikrofilm olarak kaydedilmiştir.

²⁹ Satır bilgisi verilmeyen yazmalar muhtelif satırlarda yazılmıştır.

³⁰ Yazma Eser Portalında Mikrofilm olarak kaydedilmiştir.

38	00674	298223	1114/170 2	-	Muhammed Ahmed el-Vesîmî el-Mâlikî	Laleli	502/35
39	004506	243099	1150/173 7	-	Ahmed b. Muhammed	Fatih	304/45
40	004507	243100	-	-	Yusuf el-Mellâh	Fatih	524/29
41	00096	290317	-	-	-	Kadıza Mehmed	353/31
42	00512	319157	-	-	-	Pertev Paşa	356/33
43	00513	319158	-	-	-	Pertev Paşa	232/33
44	03489	204230	-	-	Hüseyin b. Muhammed en- Nettahî	Ayasofya	438/28
45	02102- 005	211019	-	-	-	Bağdatlı Vehbi	29- 38/28
46	01634	227584	-	-	-	Carullah	439/31
47	01770	185811	-	-	-	Esad Efendi	199
48	00175	249539	-	-	Hasan b. Muhammed	Hacı Beşir Ağa	350/
49	00146	268055	-	-	-	Harput	344/29
50	00335- 005	308363	-	-	-	Mihrişah Sultan	23- 29/21 (Mekke' nin fethini anlatan kısım)
51	00826- 002	343017	-	-	-	Yazma Bağışlar	6- 228/23
52	00081	230251	-	-	-	Çelebi Abdullah	424/37

Süleymaniye Kütüphanesi'nde tespit edilen bu nüshalar, eserin Osmanlı döneminde yaygın ve değerli kabul edildiğini göstermektedir. Oluşturulan tablo, eserin farklı koleksiyonlarda bulunan nüshalarına dair detaylı bilgiler içermektedir. Eser, Fatih, Laleli, Şehid Ali Paşa, Şeyhülislam Esad Efendi, Damad İbrahim Paşa, Hacı Beşir Ağa, Hekimoğlu Ali Paşa, Kadıza Mehmed, Murad Molla, Pertev Paşa, Süleymaniye, Yeni Cami, Amcazade Hüseyin, Ayasofya, Bağdatlı Vehbi, Carullah, Halet Efendi, Hamidiye, Harput, Kılıç Ali Paşa, Mehmed Ağa Cami, Mihrişah Sultan, Musalla Medresesi, Reisülküttab, Serez, Turhan Valide Sultan, Çelebi Abdullah, Çorlulu Ali Paşa, İzmir ve İsmihan Sultan gibi çok çeşitli koleksiyonlarda yer almaktadır. Bu koleksiyon çeşitliliği, eserin Osmanlı coğrafyasında geniş bir kabul gördüğünü ve farklı kesimler tarafından istinsah edilerek korunduğunu göstermektedir. Eser, Fatih, Şehid Ali Paşa, Şeyhülislam Esad Efendi, Damad İbrahim Paşa, Hacı Beşir Ağa, Hekimoğlu Ali Paşa, Süleymaniye, Ayasofya ve Yeni Cami gibi Osmanlı döneminin en önemli kütüphane ve vakıf koleksiyonlarında yer almaktadır. Bu koleksiyonlar, dönemin entelektüel ve dini hayatının merkezleridir. Eserin bu koleksiyonlarda

bulunması hem devlet adamları hem de ilim adamları tarafından ne kadar değer gördüğünü ortaya koymaktadır.

Nüshaların istinsah tarihlerinin IX. yüzyıldan (h. 909 tarihli nüsha) XII. yüzyıla (h. 1150 tarihli nüsha) kadar uzanan geniş bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bu, eserin yüzyıllar boyunca ilgi gördüğünü ve istinsah edildiğini göstermektedir. Özellikle X. ve XI. yüzyıllara ait nüshalar, eserin erken dönemlerden itibaren Osmanlı ilim ve kültür çevrelerinde kabul gördüğünü ortaya koymaktadır. Eserin istinsah yerleri için ise sadece beş nüshada bilgi bulunmaktadır. Bu nüshalara göre eserin İstanbul, Mekke ve Medine'de istinsah edildiği görülmüştür. Eserin farklı müstensihler tarafından kaleme alındığı belirlenmiştir. Örneğin, Ahmed b. Muhammed, İshak b. Muhammed, Ali b. Muhammed, Yusuf el-Mellâh, Muhammed Ahmed el-Vesîmî el-Mâlikî, Mustafa b. Muhammed, İbrahim b. Muhammed, Selame b. Şerif el-Müctehidi, Muhammed Ebü's-Sürûr el-Me'mûnî, Hasan eş-Şumûnî el-Mâlikî, Ömer b. Bedreddin el-Âdilî, Muhammed Hüseyin b. Şeyh Hüseyin el-Hisârî, Ali b. Şeyh Abdurrahman eş-Şibrâvî, Yusuf b. Ömer el-Germiyânî, Muhammed b. Muhammed, Abdülmü'în İbnü'l-Beled, Mustafa b. Mustafa ve Süleymân b. Muhammed el-Mâlikî gibi isimler, dönemin önemli hattatları, âlimleri veya ilim talipleri olabilir. Bu müstensihler, eserin farklı ilim çevrelerinde nasıl bir ilgi gördüğünü ve yayıldığını göstermektedir.

Bazı nüshalarda istinsah tarihi, müstensih veya istinsah yeri gibi bilgiler eksiktir. Bu durum, bu nüshaların kayıtlarının tam olarak tutulmadığını veya zaman içinde bu bilgilerin kaybolduğunu düşündürmektedir. Ancak bu eksiklikler, eserin diğer bibliyografik bilgileriyle (koleksiyon no, bibliyografik no gibi) takip edilmesini engellemez. Ayrıca bu eksik bilgiler, gelecekte yapılacak detaylı araştırmalar için bir potansiyel oluşturmaktadır.

el-Mevâhibü'l-ledünniyye'nin Türkiye'deki çeşitli yazma eser kütüphanelerinde bilinen bir müellif nüshası bulunmamaktadır. Buna rağmen Kastallânî henüz hayatta iken istinsah edilen en eski nüshalarından bir tanesi Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde³¹ 898/1492 tarihli ve diğer biri ise İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde³² 899/1493 tarihli olmak üzere iki nüsha bulunmaktadır. Bu çalışmanın kapsamında olan Süleymaniye Kütüphanesi'nde ise müellifin hayatta iken istinsah edilen 905/1499 ve 909/1502 olmak üzere en eski tarihli nüshalar dikkat çekmektedir. Müellifinin henüz hayatta iken olan bu yazma nüshaları hacca giden ulema tarafından İstanbul'a getirildiği söylenebilir.

905/1499 tarihli yazma nüsha müellif Kastallânî henüz hayatta iken telif edilmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan en eski tarihli yazma nüsha

³¹ Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyyeabi'l-minâhi'l-Muhammediyye* (İstanbul: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Bibliyografik no. 364714).

³² Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-Ledünniyyeabi'l-minâhi'l-Muhammediyye* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Demirbaş no. NEKAY02709).

özelliğini taşıyan bu eser fiziksel özellikleri açısından kondisyonlu bir şekildedir. Nüshada Mahmud Han³³ ve Sadrazam Tiryaki el-Hac Mahmud Paşa'nın vakıf kaydı bulunmaktadır.³⁴ 909 tarihli nüshanın ise üst kısımları kitap kurdu tarafından tahrif edilse de yazılı olan kısımlar genel olarak okunur şekildedir. Eserin kapak sayfasındaki vakıf kaydından anlaşıldığı üzere Reisülküttab Mustafa Efendi'nin vakfına aittir.³⁵

1114/1702 tarihli yazma nüsha ise kütüphanede bulunan tarihi en yakın nüshadır. Sultan III. Selim'in mührü bulunan eserde İbrahim Naşid (1192/1778) ve el-Hâc Mehmed Emin (1217/1802) efendilerin temellük kaydı bulunmaktadır. Bu eserin kenar kısımlarında kısa kısa birçok açıklama ve özellikle bazı hadislerin yazıldığı görülmektedir.³⁶

el-Mevâhibü'l-ledünniyye'nin yurtdışı yazma eser kütüphanelerinde ise Mağrib-Miknâs'ta Hizânetü'l-Câmiü'l-Kebîr'de (899/1493), Mağrib-Rabat'ta el-Hizânetü'l-Âmme'de (989/1581), Mağrib, Dârül-Kütübî'n-Nâsırıyye'de nüshaları bulunmaktadır. Bunun yanında Burkina Faso Mecmûa Muhammed el-Hâc Mehaba'da ve Bosna-Sareyova'da Mektebetü'l-Gâzî Hüsrev Bey'de yazmalarının bulunduğu bilinmektedir.³⁷

2. Bâkî'nin Tercümesi: *Meâlimü'l-yakin fî sîreti seyyidi'l-mürselîn*

Kastallânî'nin Kahireli bir alim olmasına rağmen eseri İstanbul'da dikkat çekmiş ve Sokullu Mehmed Paşa'nın (1579) girişimiyle³⁸ meşhur edebiyatçı Bâkî tarafından Osmanlı Türkçesine çevrilmiştir. Bâkî'nin *Meâlimü'l-yakin fî sîreti seyyidi'l-mürselîn* adını verdiği bu tercüme Osmanlı medreselerinin başucu kitaplarından olmuştur. Şâfiî mezhebine bağlı olan Kastallânî'nin kendi mezhebine dair verdiği bilgilere ek olarak Hanefî mezhebinin görüşlerine de yer veren Bâkî eser üzerinde tasarruflarda bulunmuştur. Bâkî serbest tercüme diyebileceğimiz bir şekilde bazı zait gördüğü kısımları atlamış bazı kısımlara da eklemeler yapmak suretiyle bu eseri Türkçe siyer literatürüne kazandırmıştır.³⁹ Bâkî'nin haricinde Manisalı Mahmud isimli bir âlimin daha tercümesi bulunmaktadır. *Tercüme-i Mevâhibü'l-ledünniyye*

³³ Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyyeabi'l-minâhi'l-Muhammediyye*, (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, Bibliyografik no. 243098), 1b.

³⁴ Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye* (Fatih, 243098), 2a, 438b.

³⁵ Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyyeabi'l-minâhi'l-Muhammediyye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Reisülküttab, 322418).

³⁶ Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyyeabi'l-minâhi'l-Muhammediyye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, 298223), 1b.

³⁷ Kaya, *Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî*, 49-51.

³⁸ Bâkî, *Meâlimü'l-yakin fî sîreti seydidî'l-mürselîn* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 242870), 1b.

³⁹ Mehmet Çavuşoğlu, "Bâkî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Ocak 2025).

adıyla bilinen bu eser XVI. yüzyılda kaleme alınmış ve Konya Mevlana müzesinde bulunmaktadır.⁴⁰

XVI. yüzyıl klasik Türk edebiyatının mümtaz temsilcilerinden Bâkî, hacimli Türkçe Dîvân'ının yanı sıra mensur tercümelerden oluşan birkaç dikkate değer eser telif ederek zengin bir külliyat ortaya koymuştur. Çağdaşları arasında özellikle din dışı temalı gazel ve kasideleriyle temâyüz eden şair, şiir mecmuasında sınırlı kalan dinî muhtevayı mensur tercümeleriyle ikmâl etmiştir. Nitekim onun kaleminden çıkan tercümelerin tamamı tefsir, hadis ve ahlâk türü metinler gibi bütünüyle dinî muhtevalı eserlerden müteşekkildir. Kastallânî'nin *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye* eserine yazdığı tercüme bu minvalde değerlendirilmelidir. Bâkî, hem nazım hem de nesir sahasında farklı içerik ve türlerde ürün vererek XVI. yüzyıl Osmanlı entelektüel dünyasında kendine mahsus bir yer edinmiştir. Bâkî, Dîvân'ında sanatlı ve sağlam bir dil kullanırken, mensur eserlerinde daha sade ve yalın Türkçeyi tercih etmiştir. Dolayısıyla Bâkî'nin nesir olarak kaleme aldığı tercümesi Hz. Peygamberin hayatını konu edinen dini muhtevalı olup sade ve yalın bir dille halkın istifadesine sunulmuştur.⁴¹

Bâkî tercümeye başlamadan önce kaleme aldığı dibâce kısmında Hz. Peygamber'in hayatını incelemenin ve sözlerini okumanın, ümmetin ahlaki değerlerinin ve davranışlarının düzelmesine katkı sağlayacağını vurgulamaktadır. Bâkî eseri tercüme etme usulünü şu veciz sözleriyle ortaya koymuştur:

Zevâyidden kılub tenkih u tehzîb
Fevâyid birle kıldum nakş u tezhîb
Beyân evrakını kıldum mücedvel
İdüb müşkillerin altun gibi hâl
Tahayyül âbına zer gibi çöktüm
Zer-efşân yirine göz nuru döktüm.⁴²

Bâkî, söz konusu çalışmasının başında kaleme aldığı manzum ifadelerde, metni tashih ve tenkih sürecinden geçirdiğini; bu bağlamda lüzumsuz ve tekrara düşen unsurları ayıklayarak eseri arındırdığını belirtmektedir. Bununla yetinmeyip metni ilmî ve faydalı bilgilerle zenginleştirdiğini, böylece hem içerik hem de biçim bakımından güzelleştirdiğini ifade eder. Anlaşılması güç ve müşkil yerleri açıklığa kavuşturduğunu, bu açıklamaları da derli toplu bir şekilde bir araya getirerek müstakil bir metin hâlinde sunduğunu dile getirir. Nihayetinde ise, zahmetli bir telif

⁴⁰ Sadık Yazar, *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 1136.

⁴¹ Abdulsamet Özmen, "Meâlimü'l-yakîn fî sîreti seyyidi'l-mürselîn'in Muhtevası Üzerine", *Journal of Turkish Language and Literature* 6/1, (2020), 71-73.

⁴² Bâkî, *Meâlimü'l-yakîn fî sîreti seydidü'l-mürselîn* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa, 274582), 3a.

süreci geçirdiğini, bu süreçte hayal gücünü titizlikle işlediğini ve maddî süslemeler yerine göz nuru ve yoğun emeğiyle esere değer kattığını vurgular.

Kastallânî'nin eseri, üslûbunun zarafeti ve anlamının derinliğiyle dönemin âlimleri tarafından oldukça değerli kabul edilmiştir. Eserin anlatımı, ferahlatıcı ve akıcı bir dil kullanılarak yapılmış olup, okuyucu üzerinde olumlu bir etki bırakmaktadır. Ancak, eserin kapalı anlamları ve Arapça ibareleri, metnin derinliğini zaman zaman gizleyen bir örtü gibi işlev görmüştür. Bâkî ise çevirisinde bu gizliliği aşmaya çalıştığını belirterek, eserin güzelliklerini mümkün olduğunca yansıtmaya gayret ettiğini ifade etmiştir. Tercüme metodunu da mukaddimesinde açıklamış, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*'de geçen ayetleri meşhur tefsir kaynaklarıyla açığa kavuşturduğunu, ardından Hanefî fıkına ait meseleleri, fetva kitapları üzerinden eklediğini belirtmiştir.⁴³ Bâkî, müellifin Şafî mezhebine mensup olması dolayısıyla, eserde daha çok kendi mezhebine uygun olan görüşlere yer verdiğini, diğer mezheplerin görüşlerine ise daha az atıfta bulunduğunu ifade etmiştir. Eserin içindeki hadisler, hadis âlimlerinin eserlerinden faydalanılarak, sahih olanlar seçilmiş ve kullanılmaya özen gösterilmiştir. Senedinde meçhullük bulunan veya büyük muhaddisler tarafından kabul edilmeyen hadisler, eserden çıkarılmıştır. Hadislerin sıhhat dereceleri, hadis âlimlerinin görüşlerine göre düzenlenmiş, zayıf ve kuvvetli hadislerin sıhhat durumlarına dair açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca, anlamı muğlak ifadeler eserden çıkarılarak, muteber hâşiye ve açıklamalar eklenmiştir. Bu yöntemle, eserin hem anlam derinliği artırılmış hem de bilgisel doğruluğu sağlanmıştır.⁴⁴

Bâkî'nin eseri, onun hem Arapça hem de Türkçeye olan hâkimiyetini göstermesi açısından önemli bir metindir. Söz konusu eser, müellifin nazımdaki şöhretinin yanında nesir alanında da yetkin bir kaleme sahip olduğunun kanıtıdır. Eserin dibâce kısmında ağır bir dil kullanılmasına karşın devamında yalın ve anlaşılabilir bir üslûbun tercih edilmesi, metnin geniş kitleler tarafından okunabilirliğini arttırmayı amaçlandığını göstermektedir. Eser, Klasik Türk Edebiyatı'nda Bâkî ve dönemine dair bilgi sunmasının yanı sıra, dönemin edebî ve dini anlayışını yansıtmaya, siyer ve hadis alanında takip edilen metodolojiyi gözler önüne sermesi bakımından da önem arz etmektedir. Kastallânî'nin eserinin Bâkî tarafından tercüme edilerek Osmanlı Türkçesi ile aktarılması, eserin yayılım alanını genişletmiş ve döneminde tanınır hale gelmesini sağlamıştır.⁴⁵ Nitekim Bâkî'nin bu çalışması Kahireli alimler *el-Mevâhib* Hâşiyesinin müellifi Şebrâmellisî ve *el-Mevâhib* şerhinin müellifi Zürkânî'den zaman dilimi olarak daha önce hazırlanmıştır.

Bâkî, eseri tercüme ederken orijinal metne tam sadık kalmamış; bazı bölümleri özetlemiş, bazı yerlerde ise ilaveler yapmıştır. Özellikle, dinî hassasiyetlerini gözetenerek, isnadı zayıf olan rivayetlere yer vermemeyi tercih etmiştir. Aynı zamanda,

⁴³ Bâkî, *Meâlimü'l-yakîn* (Hekimoğlu Ali Paşa, 274582), 1b-3b.

⁴⁴ Ali Arslan, "Kastallânî'nin el-Mevâhibü'l-ledünniyye'sinin Bâkî Tercümesi: Me'âlimü'l-yakîn -Tercüme ve Rivâyet Tercihi Yöntemi Açısından İncelenmesi-", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, Haziran 2019, 51:182-185.

⁴⁵ Arslan, "Kastallânî'nin el-Mevâhibü'l-ledünniyye'sinin Bâkî Tercümesi", 185-189.

Arapça kelimelerin Türkçe karşılıklarını vermeye özen göstermiş ve metni halkın anlayabileceği bir dille sunmaya çalışmıştır. Eserde, klasik tercüme anlayışının bir gereği olarak, şerh ve te'lif unsurları bir arada bulunmakta, yalnızca birebir çeviri ile sınırlı kalınmamaktadır. Bâkî, metin içerisinde zaman zaman kendi kültürel unsurlarını ve halk diline ait ifadeleri kullanarak, eseri Osmanlı Türk toplumuna daha yakın hale getirmiştir. Bâkî'nin bu tercümeyi hazırlarken rivayetlerin isnad ve tenkidine ilişkin bir değerlendirme yapmadığı görülmektedir. Ancak, genellikle kabul gören görüşleri benimseyerek, ihtilaflı konulara fazla girmemeyi tercih etmiştir. Bu yaklaşım, eserin akademik bir çalışma olmaktan ziyade, halkı irşad etmeye yönelik bir metin olarak tasarlandığını göstermektedir. Dil ve üslûp açısından eser son derece akıcı ve etkileyici olup, okuyucuya adeta olayları birebir yaşıyormuş hissi vermektedir. Böylece, Bâkî'nin dil becerisi ve anlatım gücü bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Bu durum aynı zamanda, dönemin dini ve ahlaki değerlerinin okuyucuya aktarılmasında edebi eserlerin oynadığı rolü de gözler önüne sermektedir.⁴⁶

Bâkî'nin Süleymaniye Kütüphanesi'nde tespit edilen yazma nüshaları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 2: Bâkî'nin Tercümesinin Süleymaniye Kütüphanesindeki Yazma Nüshaları⁴⁷

Sıra No	Cilt	Koleksiyon No	Bibliyografik No	İstinsah Tarihi	Müstensih	Koleksiyon Adı	Yaprak /Satır
1		00065-002	263117	976/1568	-	Halet Efendi	555/27
2		07442	354249	986/1578	-	Yazma Bağışlar	283/29
3		00900	355906	986/1578	-	Yeni Cami	427/31
4	C.1	04295	242871	987/1579	-	Fatih	289/21
5	C.2	04296	242872	-	-	Fatih	256/21
6		00710	323008	1017/1608	-	Reisülküttab	549/27
7		00375	277334	1047/1637	el-Hâc Muhammed Ali	Hüsrev Paşa	329/29
8		00169	274582	1059/1649	Halil b. Ahmed	Hekimoğlu Ali Paşa	386/31
9		02024	300190	1070/1659	Ali Hıfzı b. Yusuf - Ahmed b. Zünnam	Laleli	351+160/
10		00666	298210	1089/1678	-	Laleli	108/
11		04294	242870	1103/1691	İsmail b. Süleyman	Fatih	364/26
12		04293	242869	1136/1723	-	Fatih	231/31

⁴⁶ Arslan, "Kastallânî'nin el-Mevâhibü'l-Ledünniyye'sinin Bâkî Tercümesi", 190-204.

⁴⁷ Bâkî'nin tercümesinin diğer kütüphanelerdeki nüshaları için bk. Yakup Poyraz, Ayhan Tergip, "Bâkî'nin Meâlimü'l-Yakîn Adlı Mensur Eseri", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 1, (2010), 140-142.

13		00440	182833	15 Rebiülevvel 1122/14 Mayıs 1710	Yusûf b. Mehmed b. el- Vekîl el- Mevlevî	Esad Efendi	537/27
14		06702- 005	352905	-	-	Yazma Bağışlar	53-55/
15		01858	330188	-	-	Şehid Ali Paşa	337/23
16		00403	265894	-	-	Hamidiye	358/29
17		00402	265893	-	-	Hamidiye	316/29
18		00770	342950	-	-	Yazma Bağışlar	115/35
19		003142	346895	-	-	Yazma Bağışlar	493/27
20		003157	203773	-	-	Ayasofya	614/23
21		004325	257914	-	-	Hacı Mahmud Efendi	525/21
22		04326	257915	-	-	Hacı Mahmud Efendi	497/25
23		00752	282649	-	-	İzmir	389/21

Eser, Hekimoğlu Fatih, Yeni Cami, Ayasofya, Reisülküttab, Esad Efendi, Ali Paşa, Laleli, Şehid Ali Paşa, Hüsrev Paşa, Hamidiye ve Halet Efendi gibi farklı koleksiyonlarda yer almaktadır. Bu durum, eserin Osmanlı döneminde farklı kesimler tarafından ilgi gördüğünü ve korunduğunu göstermektedir. Özellikle Yazma Bağışlar koleksiyonunda birden fazla nüshanın bulunması ve vakıf ve temellük kayıtlarından anlaşıldığı üzere eserin toplumun farklı katmanları tarafından değer gördüğünü ortaya koymaktadır.

Eserin 12 adetinde istinsah tarihleri verilmişken sadece 4 tanesinde müstensih bilgisi bulunmaktadır. 976-1089 tarihleri arasında istinsah edilen nüshaların tarihsel süreç içerisinde sürekliliğini koruduğu anlaşılmaktadır. Bu eserlerden 976/1568 ve 986/1578 tarihli nüshaların şair Bâkî'nin hayatta iken yazıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla bu iki nüsha en eski tarihli yazma olduğu tespit edilmiştir.

976/1568 tarihli yazma en eski tarihli nüshadır. Bu yazmanın başında hat sanatıyla yazılmış iki levha ve Halet Efendi'nin mührü bulunmaktadır. Temellük kaydında ise Muhammed Emin b. Veliyyüddin el-Müfti'nin (1201/1786) kaydı bulunmaktadır.⁴⁸ Bâkî'nin bu tercümesinin başına Bağdat'ta ikamet eden Yusuf b. Muhammed b. Kemalüddin isimli kişi tarafından 15 varaklık Hz. Peygamberin hayatı ile alakalı kronolojik bilgiler veren bir risale eklenmiştir.⁴⁹

Yazma bağışlar koleksiyonunda 986/1578 tarihli nüshanın girişinde bulunan vakfiyeden anlaşıldığı üzere bu yazma Harput Kütüphanesi'ne vakıf sahibi Çötelizade

⁴⁸ Bâkî, *Meâlimü'l-yakin fî sîreti seyyidi'l-mürselîn* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, 263117), 1b.

⁴⁹ Bâkî, *Meâlimü'l-yakin* (Halet Efendi, 263117), 19a.

Ömer Ağa tarafından 1254 yılında okunup istifade edilmesi için vakfedilmiştir.⁵⁰ Sade bir tertip ile hazırlanan yazmada önemli görülen yerler ve başlık olabilecek kısımlar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Nüshayı daha sonra okuyan kişilerin kenarlara kısa kısa kelimelerle notlar aldığı görülmektedir. Bu nüshanın başında cildi sâni ibaresi geçse de ilk cilt Süleymaniye Kütüphanesi'nde tespit edilememiştir. 986/1578 tarihli Yeni Cami koleksiyonunda kayıtlı yazmanın başında ise Sultan III. Ahmed vakfı mührü bulunmaktadır. Yazma Eser Portalı'nda eserin müellifi sehven Ahmed b. Hatib el-Kastallâni olarak kaydedilmiştir.

Fatih Koleksiyonunda kayıtlı eserlerden demirbaş numaraları 04295 ve 04296 olan nüshaların başında bulunan fihristlerden anlaşıldığı üzere eser iki cilt olarak tertip edilmiştir. Fihristte Kastallânî'nin eserinde olan maksat olarak tasnif korunmuş ve ilk ciltte ilk 4 maksat diğer ciltte kalan 6 maksat aktarılmıştır. Eserin ilk cildi 987/1579 tarihli olup ikinci ciltte tarihe rastlanmamıştır. Fatih koleksiyonunda bulunan 04293 demirbaş numaralı diğer bir eserin ise 1103/1691 tarihli olduğu ve Kadî Mehmed Said'in mührü bulunmaktadır.⁵¹ Bibliyografik numarası 352905 kayıtlı olan yazmada ise toplam 13 risale bulunmakta burada *Mevâhib* tercümesinden sadece dört varaklık bilgi bulunmaktadır.

15 Rebiülevvel 1122/14 Mayıs 1710 tarihli yazmanın tesâhüb kaydında sadrı sabık Ali Paşa'ya tabi İbrahim Efendi'nin (1156/1743) ismi kaydedilmiştir. Eser iki cilt olarak tertip edilmiş ikinci cildi 279. sayfadan itibaren başlamıştır. Müstensihin Yusûf b. Mehmed b. el- Vekîl el- Mevlevî olduğu eserin kapak kısmında sahibi olarak Derviş Efendi'nin adı geçmektedir. Yine vikaye kısmında ve istinsah kaydı kısmında geçtiğine göre müstensih eseri Ömer Çavuşbaşı için kaleme almıştır. Eserin başında Sahaflar Şeyhizâde Esad Mehmed Efendi'nin vakıf mührü bulunmaktadır.

Hacı Mahmud Efendi koleksiyonunda bulunan iki yazma muhtemelen birbirinin devamı olarak iki cilttir. Ancak özellikle ikinci cildin kondisyonu aşırı derecede kötü olup mürekkepleri akmıştır. Ayrıca bu eserler sehven Bâkî yerine bir diğer meşhur şair Nâbi adıyla kaydedilmiştir. İzmir koleksiyonunda bulunan nüshanın birinci cilt olarak kaydedilmiştir. Dârüssaâde ağası katibi el-Hac Ahmed Efendi vakfından talebeler için Şaban 1190/Eylül 1776 tarihinde vakfedildiği anlaşılmaktadır. Tesâhüb kayıtlarından anlaşıldığı üzere nüshaya Karaçelebizâde Mahmud ve el-Hac Mustafa Efendiler sahip olmuştur.

⁵⁰ Bâkî, *Meâlimü'l-yakin fî sîreti seyyidi'l-mürselîn* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 354249), 1b.

⁵¹ Eserin başında şu ibarenin yer aldığı görülmektedir:
Kad sâke sâiku't-takdir ila silki milki'l-fakir
Mehmed Said el-kâdi fi'l-mâzi
Kostantiniyye el-mahmiyye.

3. Şebrâmellisî Hâşiyesi: *Teysirü'l-metâlibi's-seniyye bi-keşfi esrâri'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*

el-Mevâhibü'l-ledünniyye adlı esere yazılan hâşiye, Kahireli âlim Ebü'z-Ziyâ Nûruddîn Ali b. Ali eş-Şebrâmellisî (1676) tarafından kaleme alınmıştır. Şebrâmellisî, Mısır'ın Garbiye vilayetinin Şubrâmillis köyünde doğmuş, Kastallânî'nin vefatından yaklaşık yetmiş yıl sonra dünyaya gelmiştir. Küçük yaşlarda geçirdiği bir hastalık sonucu görme yetisini kaybetmesine rağmen, ilim tahsiline devam etmiştir. Şebrâmellisî, kıraat ilminin derinliklerine vakıf olduğu gibi, Şâfiî fıkhi ve fıkıh usulü alanlarında da önemli bir âlim olarak tanınmıştır. Eserlerini genellikle hâşiye formatında ele alan Şebrâmellisî, hâşiye geleneğinin önde gelen figürlerinden biri olmuştur. *el-Mevâhibü'l-ledünniyye* üzerine yazdığı hâşiye ise son derece detaylı olup, neredeyse bir şerh formatında sunulmuştur. Bu hâşiye, "*Teysirü'l-metâlibi's-seniyye bi-keşfi esrâri'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*" adıyla bilinmektedir.⁵²

Şebrâmellisî hakkında kaynaklarda bilgi az olmasına rağmen onun devrinin en önemli hadis alimlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı Kahire'sinde bir alim olarak kurduğu ilim meclisinde hadis üzerine icazet verme yetkisi olan Şebrâmellisî'den gerek Arap coğrafyasından gerek Anadolu coğrafyasından alimlerin icazet ve ders aldığı bilinmektedir. Bu isimlerden Osmanlı hadisçilerinden İbrahim el-Kûrânî (1101/1690), Hasan b. Ali el- Uceymî (1113/1702), Muhammed b. Ali el-Kâmilî (1131/1718), Şeyh İbrahim b. Abdurrahman el-Hıyârî (1083), Yahya eş-Şâvî (1096/1685), Muhammed b. Abdurresûl el-Berzencî (1103/1691), Muhammed b. Hamza et-Tefsîrî (1111/1699-1700), Abdulganî en-Nablusî (1143/1731), Abdülkerîm b. Ahmed eş-Şerâbâtî (1178/1764), Süleyman Fâzıl Efendi (1134/1722) gibi hadis alimlerine icazet verdiği anlaşılmaktadır.⁵³

Şebrâmellisî'nin Süleymaniye Kütüphanesi'nde 3 adet yazma nüshası aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: Şebrâmellisî'nin Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki *el-Mevâhibü'l-ledünniyye* Hâşiyeleri

Sıra No	Cilt No	Koleksiyon No	Bibliyo grafik No	İstinsah Tarihi	Müstensih	Koleksiyon Adı	Yaprak/Satır
1		313	358532	6 Zilhicce 1074/30 Haziran 1664	Ahmed ibn Muhammed ibn Muhammed el-Haneî el-Mansûrî	Yusuf Ağa	400/25
2	C.1	256	294124	1094/1683-84	-	Kılıç Ali Paşa	329/33
3	C.2	257	294125	1094/1683-84	-	Kılıç Ali Paşa	637/31

⁵² Abdullah Kahraman, "Şebrâmellisî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Ocak 2025).

⁵³ Altuntaş, *Osmanlı'da Hadis İlmî*, 88-99.

Şebrâmellisî'nin Süleymaniye Kütüphanesi'nde üç adet yazma nüshası tespit edilmiştir. Kılıç Ali Paşa koleksiyonunda olan nüshalardan ilki eserin birinci cildi diğeri ikinci cildir. 1094/1683-1684 tarihlerinde istinsah edilen nüshalardan ilkini kitap kurdu zarar verse de genel performansı iyi haldedir. İstinsah tarihi 6 Zilhicce 1094/29 Haziran 1664 tarihli Yusuf Ağa koleksiyonuna ait nüsha Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Haneffî el-Mansûrî tarafından istinsah edilen ve fiziksel özellikleri bakımından kondisyonu en iyi olan nüshadır. Kitabın müstensihî aynı zamanda mütemelliki olup daha sonra Mihrimah Sultan Camii Kâtibi Mahmud Efendi yazmayı temlik etmiştir. Yine Kâtib Mahmud Efendi'nin vakıf mührü bulunmaktadır.⁵⁴

4. Zürkânî'nin Şerhi: *Şerhu ale'l-Mevâhibi'l-ledünniyye bi'l-minâhi'l-Muhammediyye*

el-Mevâhibü'l-ledünniyye'nin şerhini daha önce de belirtildiği üzere Muhammed b. Abdülbâkî b. Yusuf ez-Zürkânî (ö. 1710) yazmıştır. Nûruddîn Ali b. Ali eş-Şebrâmellisî'nin talebesi ve meşhur Kahireli İslam âlimlerinden biri olan Zürkânî, 1645 yılında Kahire'de dünyaya gelmiş, burada ilim hayatını şekillendirerek önemli bir muhaddis olarak tanınmıştır. Aynı zamanda Mâlikî fıkıh alanında da mühim bir yere sahiptir. Hocası Şebrâmellisî'nin hâşiyeleriyle tanınması gibi, Zürkânî de yazmış olduğu şerhlerle geniş bir üne kavuşmuştur. *el-Mevâhibü'l-ledünniyye* üzerine kaleme aldığı şerh, "*İşrâku mesâbihi's-sîreti'n-nebeviyye bi-meczi esrâri'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*" adıyla bilinir ve bu eser, birçok baskı yapılarak hem Mısır hem de Anadolu coğrafyasında yaygın bir şekilde okunmuştur.⁵⁵

Osmanlı dönemi Kahire'sinde dünyaya gelen Zürkânî, muhaddis, müctehit ve hafız olarak tanınmaktadır. Kâtib Çelebi'nin *Keşfü'z-zunûn* eserinde Zürkânî için "hâtimetü'l-muhaddisîn" denilerek hadis ilmindeki derinliği vurgulanmıştır.⁵⁶ Müellifin en önemli eseri İmam Mâlik'in *el-Muvaṭṭa* adlı eserine yazdığı *Şerhu'l-Muvaṭṭa*'dır. Mâlikî mezhebine mensup bir fakih olan Zürkânî, hadis ve fıkıh alanlarında da çeşitli şerhler kaleme almıştır. Bunlar arasında *Şerhu'l-Manzûmeti'l-Beykûniyye fî mustalahi'l-ḥadîs*, *Şerhu's-Sevâdi'l-a'zam* ve bu çalışmanın konusu olan *Şerhu'l-Mevâhibi'l-ledünniyye* öne çıkmaktadır.⁵⁷ Zürkânî'nin diğer eserleri de dikkate alındığında, onun özellikle şârih kimliğiyle ön plana çıktığı söylenebilir. *Mevâhib* şerhinin giriş bölümünde aktardığı bilgilere göre, Zürkânî rivayet ve dirayet

⁵⁴ Nûruddîn Alî b. Alî eş-Şebrâmellisî, *Hâşiye ale'l-Mevâhibi'l-ledünniyye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yusuf Ağa, 358532), 1a.

⁵⁵ Tuncay Başoğlu, "Zürkânî, Muhammed b. Abdülbâkî." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 23 Ocak 2025).

⁵⁶ Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn 'an esami'l-kütüb ve'l-fünûn*, tsh. M. Şerefeddin Yaltkaya-Kilisli Rifat Bilge, (Ankara: 1943) 2/1897, 1908. akt. Mustafa Celil Altuntaş, *Osmanlı'da Hadis İlimi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018) 28.

⁵⁷ Başoğlu, "Zürkânî, Muhammed b. Abdülbâkî", 580.

yöntemlerini bir araya getirmiş ve şerh usulünü oluştururken kendisinden önceki eserlerden geniş ölçüde faydalanmıştır. Bu yönüyle Zürcânî hem hadis hem de fıkıh alanında derinlemesine çalışmalar yapmış ve döneminin önemli ilim adamlarından biri olarak kabul edilmiştir.⁵⁸ Kahire’de yaşayan Zürcânî’den icazet alan Anadolu’da yaşayan Osmanlı hadis âlimlerinden Muhammed b. Ali el-Kâmilî (ö.1131/1718), Mirzâzâde Mehmed Efendi, Reisülküttâb Mustafa Efendi oğlu Âşir Efendi gibi ulemanın olduğu bilinmektedir.⁵⁹

Zürcânî’nin en meşhur eseri, *el-Mevâhibü’l-ledünniyye*’ye yazdığı kapsamlı şerhtir. Siyer literatüründe önemli bir yere sahip olan bu şerh, kapsamlı içeriği ve hadis kaynaklarına dayanması bakımından dikkate değerdir. Zürcânî, bu eseri başkalarının teşvikiyle değil, tamamen kendi arzusuyla kaleme aldığını belirtmiş ve böylece Hz. Peygamber’in hayatına ve siyer ilmine duyduğu derin ilgi ve muhabbeti ortaya koymuştur. Eserinde, *el-Mevâhibü’l-ledünniyye*’nin bölüm başlıklarını ve genel yapısını muhafaza eden Zürcânî, ilgili rivayetleri geniş bir şekilde açıklamış, râvileri tek tek tanıtmış, mübhem isimleri netleştirmiş ve hadis metinlerini çeşitli kaynaklardan yaptığı alıntılarla yorumlamıştır. Ayrıca, metinlerde geçen anlaşılmayan kelimeleri açıklamış, belağat ve gramerle ilgili açıklamalarda bulunmuş, hadislerin tahrîclerini vermiş ve sıhhat durumlarını değerlendirmiştir. Şerhini uzun bir sürede tamamlayan Zürcânî, eserin yazımını 13 Cemaziyelahir 1117/2 Ekim 1705 tarihinde tamamladığını kendi ifadeleriyle dile getirmiştir.⁶⁰

Zürcânî, şerhinde, müellifi Kastallânî gibi muhaddis yönüyle öne çıkmakla birlikte, siyer eserlerini daha fazla kaynak olarak kullanmıştır. Siyer ve meğâzî ilminin temel kaynakları olan Urve b. Zübeyr, Mûsâ b. Ukbe, İbn İshak, İbn Hişâm ve Vakıdî’nin eserlerinden faydalanan Zürcânî, aynı zamanda Taberî, Süheylî ve İbn Seyyidünnâs gibi muahhar dönem İslam tarihçilerinin eserlerine de başvurmuştur. Kastallânî’den farklı olarak Zürcânî, kullandığı rivayetlerin kaynaklarını titizlikle belirtmiş ve naklettiği bilgilerin sonraki eserlerde kabul görüp görmediğine dair değerlendirmelerde bulunmuştur. Ayrıca, faydalandığı müellifler hakkında kısa bilgiler vermeye de özen göstermiştir. Kastallânî’nin eserinde kaynakları çoğunlukla belirtmemesi nedeniyle, Zürcânî öncelikli olarak metni tahkik etme yoluna gitmiştir. Onun önemli bir diğer yöntemi ise *tekmil* uygulamasıyla rivayetlerin sıhhati hakkında bilgiler sunmasıdır. Bunun yanı sıra, bazı kelimeleri harekelemiş ve anlamlarını açıklayarak metnin anlaşılabilirliğini artırmıştır. Eserde yer alan sahabeler hakkında da ayrıntılı açıklamalarda bulunmuş, böylece kapsamlı ve hacimli bir eser ortaya

⁵⁸ Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürcânî, *Şerhu ale’l-Mevâhibi’l-ledünniyye bi’l-minâhi’l-Muhammediyye*, nşr. Muhammed Abdülaziz el-Hâlidî (Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye 1996), 1/2-5.

⁵⁹ Altuntaş, *Osmanlı’da Hadis İlmi*, 88-93, 277, 293.

⁶⁰ Ahmet Güner, *Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürcânî* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2022) 27.

koymuştur. Zürkânî, bu titiz çalışma yöntemiyle yalnızca bir şârih olarak değil, aynı zamanda özgün katkılar sunan bir ilim adamı olarak da ön plana çıkmaktadır.⁶¹

Zürkânî'nin *Şerhu'l-Mevâhib* eserine yazılan iki adet hâşiye bulunmaktadır. Bunlar Ebü'r-Rabi Süleyman Sultânü'l-Mağrib (1238/1822)/*Hâşiye ale'z-Zürkânî fi'l-Mevâhibi'l-ledünniyye* ve Ahmed b. Muhammed es-Sehîmî el-Mısırî (?)/*el-Atâya'r-rabbâniyye ale'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*'dir.⁶² Bu eserlerin Süleymaniye Kütüphanesi'nde nüshasına ulaşılmamıştır.

Zürkânî'nin Süleymaniye Kütüphanesi'nde tespit edilen nüshaları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4: Zürkânî'nin *Şerhu'l-Mevâhibi'l-Ledünniyye*'sinin Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Yazma Nüshaları

Sıra No	Cilt No	Koleksiyon No	Bibliyo grafik No	İstinsah Tarihi	Müstensih	Koleksiyon Adı	Yaprak /Satır
1	C.1	249	274666	1130/1717-18	Ammar eş-Şa'rânî	Hekimoğlu Ali Paşa	433/35
2	C.2	250	274667	-	-	Hekimoğlu Ali Paşa	496/35
3	C.3	251	274668	-	-	Hekimoğlu Ali Paşa	466/35
4	C.4	252	274669	-	-	Hekimoğlu Ali Paşa	367/35
5	C.5	253	274670	1131/1718	Muhammed b. Şahin	Hekimoğlu Ali Paşa	353/35
6	C.1	151	249512	-	-	Hacı Beşir Ağa	452/35
7	C.2	152	249513	-	-	Hacı Beşir Ağa	515/35
8	C.3	153	249514	-	-	Hacı Beşir Ağa	490/35
9	C.4	154	249515	-	İbrâhim b. Muhammed	Hacı Beşir Ağa	709/35
10	C.1	352	265751	-	-	Hamidiye	424/25
11	C.2	353	265752	-	-	Hamidiye	756/36
12	C.3	354	265753	1106/1694	-	Hamidiye	610/25
13	C.4	355	265754	1111/1699	-	Hamidiye	446/25
14	C.5	356	265755	1114/1702	-	Hamidiye	436/25
15	C.6	357	265756	1150/1737	-	Hamidiye	577/25
16	C.1	4407	242989	1136/1723	-	Fatih	499/43
17	C.2	4408	242990	-	-	Fatih	550/43
18	C.1	3268	203914	1156/1743	-	Ayasofya	484/35
19	C.2	3269	203915	1156/1743	-	Ayasofya	541/35

⁶¹ M. Fatih Yalçın, "Zürkânî'nin (ö. 1122/1710) Siyer Şerh Usûlü: Bi'rîmaûne Olayı Örneğinde", *İslam İlim ve Düşünce Tarihinde Şerh Geleneği*, ed. Mesut Kaya-Sezai Engin, (İstanbul: Endülüs, 2020) 590-597; Zürkânî'nin şerh metodu ve kaynaklarıyla alakalı örnekler için bkz. Güner, *Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürkânî*, 46-64.

⁶² Yıldız, *Siyerde Şerh Hâşiye Geleneği Moğultay b. Kılıç Örneği*, 78-79.

20	C.3	3270	203916	1156/1743	-	Ayasofya	564/35
21	C.4	3271	203917	1176/1762	-	Ayasofya	522/35
22	C.1	489	319134	1135/1722	-	Pertev Paşa	580/33
23	C.2	490	319135	1135/1722	-	Pertev Paşa	624/33
24	C.3	491	319136	1135/1722	-	Pertev Paşa	545/33
25	C.4	492	319137	1135/1722	-	Pertev Paşa	696/33
26	C.1	212	322352	-	-	Reisülküttab	407/41
27	C.2	213	322353	1130/1717	-	Reisülküttab	416/41
28	C.3	214	322354	1134/1721	-	Reisülküttab	385/41
29	C.4	215	322355	-	-	Reisülküttab	514/ 41
30	C.1	455	401091	-	-	Antalya Tekelioğlu	605/47
31	C.2	136	400706	1170/1756	-	Antalya Tekelioğlu	580/47
32	C.1	394	182766	1118/1706	-	Esad Efendi	517/ 31
33	C.2	395	182767	1118/1706	-	Esad Efendi	594/ 29
34		4875	660455	-	-	Hekimoğlu Ali Paşa ⁶³	496/ 35

el-Mevâhib'in orijinal nüshasında olduğu gibi toplandığı koleksiyon çeşitliliği ve istinsah tarihlerinin tespiti bu çalışmayı değerli kılmaktadır. Eser, Hekimoğlu Ali Paşa, Hacı Beşir Ağa, Hamidiye, Fatih, Ayasofya, Pertev Paşa, Reisülküttab, Antalya Tekelioğlu, Esad Efendi gibi farklı koleksiyonlarda yer almaktadır. Bu durum, eserin Osmanlı döneminde farklı ilim adamları, devlet adamları ve kütüphaneler tarafından önemsendiğini ve çoğaltıldığını göstermektedir.

Şerhu'l-Mevâhib'in istinsah tarihlerine bakıldığı zaman ise 1111-1178 tarihleri arasında 34 eserin kaleme alındığı görülmektedir. Zürcânî'nin şerhinde istinsah yerleri tespit edilememiştir. Yine müstensih sadece üç adet eserde tespit edilmiştir. *Şerhu'l-Mevâhib* genel olarak yaprak satır sayıları bakımından diğer eserlere göre daha fazla sayıda olup hacimli olduğu için yazmalar ciltlere ayrılmıştır. Bu ciltler yazmaların başında numaralandırılmıştır.

Hekimoğlu Ali Paşa koleksiyonunda yer alan Zürcânî'nin eseri beş cilt olup kahverengi kapak arasında gayet okunaklı bir şekilde yer almaktadır. Yazmaların başında ve sonunda Hekimbaşı Nuh Efendi oğlu Vezîriâzam Ali Paşa'nın vakıf mührü bulunmaktadır. Hacı Beşir Ağa koleksiyonunda yer alan dört cilt yazma eserin başında ise Dârüssaâde ağası el-Hâc Beşir Ağa'nın hem temellük kaydı hem vakıf mührü bulunmaktadır. Hamidiye koleksiyonunda yer alan altı ciltlik yazmaların tamamı ise Sultan I. Abdülhamid vakfına kayıtlıdır. Fatih koleksiyonunda yer alan iki ciltlik yazmalar aynı şekilde Hamidiye nüshaları gibi başında tuğralı bir mühür ile Sultan I. Abdülhamid'e aittir.

⁶³ Yazma Eser Portalında mikrofilm olarak kaydedilmiştir.

Dört ciltlik Ayasofya yazmalarında ise Sultan I. Mahmud'un tuğrası ve vakıf kaydı yer almaktadır. Reisülküttab koleksiyonunda yer alan dört ciltlik yazmalar ise Reisülküttab Mustafa Efendi'nin vakfına aittir. Bu yazmaların ikinci cildinde eser adı diğer isimlerden farklı olarak "*İşrâku mesâbîhi's-sîreti'n-nebeviyye bi-mezci esrârî'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*" şeklinde yazılmıştır.⁶⁴ İki cilt olarak hazırlanan Tekelioğlu koleksiyonunda ise Teke Sancağı mütesellimi Hacı Mehmed Ağa vakfına ait kayıt bulunmaktadır.

5. *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye*'nin Diğer Yazma Nüshaları

Diğer nüshalar kısmında "*el-Mevâhibü'l-ledünniyye*" ve "*Mir'âtü'l-kâinat*" adlı eserlerden alıntılar ve *Mevâhib* tercümesinin mulahhası olmak üzere sadece iki nüsha tespit edilmiştir.

Tablo 5: Diğer Nüshalar

Sıra No	Adı	Koleksiyon No	Bibliyo grafik No	Koleksiyon Adı	Yaprak /Satır
1	"Mevâhibü'l ledünniyye" ve "Mir'âtü'l-kâinat" adlı eserlerden alıntılar	00421-005	647149	Mehmet Taviloğlu	133b/20
2	Mevâhib Tercümesinin Mulahhası	02051-002	210660	Bağdatlı Vehbi	10-64/21

Yedi adet risaleden müteşekkil Mehmet Taviloğlu koleksiyonunda bulunan eserde Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib hakkındaki iki adet fevaid kaydından oluşmaktadır.⁶⁵ Bağdatlı Vehbi Koleksiyonunda yer alan eser ise iki risaleden müteşekkildir. İlk risale "*Eşrefü'l-vesâil fî evsâfi Seyyidi'l-evâhir ve'l-evâil*" başlıklı olup ikinci risale *Mevâhib* tercümesinin mulahhasıdır.

Osmanlı döneminde olduğu gibi *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*, Türkiye Cumhuriyeti devrinde de dikkat çekmiş, eserin halk diline uygun sadeleştirmeleri yapılmıştır. Eser Necip Fazıl Kısakürek tarafından *Gönül Nimetleri* adıyla sadeleştirilerek aktarılmıştır. İhsan Uzungüngör tarafından *Mevâhib-i Ledünniyye* ismiyle sadeleştirilmiştir. Bunların yanında H. Rahmi Yananlı ve Turgut Ulusoy tarafından da detaylı sadeleştirmeleri yapılmıştır. Bu sadeleştirmelerin akademik bir yönünün olmadığını halka Hz. Peygamber'in hayatını anlatmak için bir seçki olarak hazırlandığını belirtmek gerekir.

⁶⁴ Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürkânî, *İşrâku mesâbîhi's-sîreti'n-nebeviyye bi-mezci esrârî'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*, (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Reisülküttab, 322353), 1a.

⁶⁵ Diğer risaleler: *Ziyâü'l-kulûb şerhu cilâü'l-kulûb*, *Şerhu kelimeti'l-Birgivi fî kelimeti't-tevhîd*, *Risale fî kelimeti's-şehâde*, *Risale fî kelimeti's-şehâde*, *Risale fî hakkı ebeveyi'n-Nebî*, *Risale fî ihtilâfâti'n-nâs fî ebeveyi'n-Nebî*.

SONUÇ

Bu çalışma, Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî'nin *el-Mevâhibü'l-ledünniyye* adlı siyer eserinin ilmî gelenek içerisindeki yerini, Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki yazmalar üzerinden analiz ederek ortaya koymuştur. Siyer yazıcılığı, erken dönemlerden itibaren belirli bir kronolojik anlatı yapısı etrafında şekillenmiş; zamanla şemâil, hasâis ve mucizât gibi tematik katmanlarla zenginleşmiştir. Kastallânî'nin eseri bu evrimin önemli bir durağı olarak, klasik siyer anlayışı ile tematik yaklaşımı bir araya getiren çok katmanlı ve bütüncül bir form sunmaktadır. Özellikle Makrîzî ve Şâmî gibi müelliflerin hacimli ve ansiklopedik siyer metinleriyle karşılaştırıldığında, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*, hacim ve içerik bakımından daha derli toplu, erişilebilir ve pratik kullanıma uygun bir yapı arz etmektedir. Bu yönüyle eser, ilmî kıymeti yanında gündelik istifade edilebilecek nitelikte bir "müracaat kaynağı"na dönüşmüştür. Kastallânî'nin muteber kaynaklara dayanarak gerçekleştirdiği bu derleme faaliyetinin hem güvenilirlik hem de metodolojik tutarlılık bakımından klasik siyer literatürü içinde seçkin bir yere sahip olduğu açıktır. Bu yönleriyle *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*, klasik İslâmî biyografi geleneği içinde işlevsel, nitelikli ve çok boyutlu bir örnek olarak öne çıktığı görülmüştür.

Eserin İslam dünyasında büyük ilgi görmesinin doğal bir uzantısı olarak, Osmanlı coğrafyasında da hızla yaygınlaştığı ve farklı şekillerde yeniden üretildiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, Süleymaniye Kütüphanesi'nde tespit edilen yazma nüshalar, tercümeler, şerh ve hâşiyeler, eserin hem ilmî hem de kültürel olarak etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bâkî tarafından gerçekleştirilen tercüme, Şebrâmellisî tarafından kaleme alınan hâşiyeler ve Zürcânî'nin kapsamlı şerhi, Kastallânî'nin eserinin sadece okunmakla kalmayıp yorumlandığını, genişletildiğini ve farklı ilim çevrelerinde anlamlandırıldığını göstermektedir. Kastallânî ve eserini metin, şerh, hâşiyeler ve tercümeleriyle birlikte ele almak esere bütüncül bir bakış açısı kazandırmış böylece eserin yaygın etki ağı hakkında yorum yapma imkânı sağlamıştır.

Tespit edilen yazmaların çokluğu ve çeşitliliği, eserin yüzyıllar boyunca ilgiyle takip edildiğini ve toplumun farklı kesimleri tarafından istinsah edilerek muhafaza edildiğini ortaya koymaktadır. Yazmaların yer aldığı Fatih, Ayasofya, Hekimoğlu Ali Paşa, Şehid Ali Paşa, Hamidiye, Pertev Paşa, Laleli ve Yeni Cami gibi koleksiyonlar, dönemin ilmî ve entelektüel merkezleri olup, bu eserlerin ne denli itibarlı kabul edildiğini göstermektedir. Bununla birlikte, bazı nüshalarda istinsah yeri, tarihi ve müstensih bilgisi gibi önemli bilgilerin eksik oluşu, yazma eser çalışmalarında karşılaşılan temel sorunları da gündeme getirmektedir. Bu eksikliklere rağmen, koleksiyon ve istinsah bilgileri üzerinden yapılan analizlerle eserlerin dolaşım ağı büyük oranda belirlenmiş; bu sayede eser ve müellifin Osmanlı ilim ve kültür dünyasındaki yeri daha net bir biçimde anlaşılmıştır. Ayrıca, oluşturulan tablolar ve değerlendirme notları hem siyer araştırmaları yapanlar hem de yazma eserler üzerine çalışan araştırmacılar için işlevsel bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır. Bunun yanında *el-Mevâhib*'in Türkiye'de ve diğer İslam ülkelerindeki yaygınlığını tam olarak tespit edebilmek için eserin diğer yazma eser kütüphanelerinde bulunan

nüshalarını tespitin gerektiği anlaşılmıştır. Bu çalışma, kapsamı gereği yalnızca Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunan nüshalarla sınırlandırılmıştır. Türkiye'de farklı yazma eser kütüphanelerinde yer alan *el-Mevâhib* nüshalarının ve matbu baskılarının detaylı bir şekilde incelenmesi, ayrı bir araştırma konusunu teşkil etmektedir. Bununla birlikte, diğer yazma eser kütüphanelerinde bulunan nüshaların da tespit edilip değerlendirilmesi, hem metnin yayılma alanlarının daha sağlıklı biçimde belirlenmesine katkı sağlayacak hem de eserin ilmî serüveninin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına imkân tanıyacaktır.

Sonuç olarak *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye*, klasik bir siyer metninin ötesine geçerek, Osmanlı ilim dünyasında şerh, hâşiye ve tercüme faaliyetleriyle bütünleşen, dinî-edebî üretimi besleyen ve yazma kültürünün dinamiklerini yansıtan çok yönlü bir ilmî nesne olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bulgu, hem metnin hem de yazma geleneğinin birlikte değerlendirilmesi gerektiğini; dolayısıyla siyer çalışmalarında kodikolojik, bibliyografik ve içerik analizlerinin bir arada yürütülmesinin elzem olduğunu teyit etmektedir. Bu çalışmada varılan bulgular, yalnızca Süleymaniye Kütüphanesi kayıtlarına dayanılarak elde edilmiştir. Ancak Türkiye'deki diğer Kütüphaneler ile İslâm dünyasındaki yazma eser kütüphanelerinde bulunan nüshaların da dâhil edilmesi, eserin gerçek etki sahasını ve dolaşım ağını çok daha kapsamlı biçimde ortaya koyacaktır.

KAYNAKÇA

Algül, Hüseyin. "el-Mevâhibü'l-ledünniyye." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 1 Mart 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-mevahibul-ledunniyye>

Altuntaş, Mustafa Celil. *Osmanlı'da Hadis İlmi* İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Arslan, Ali. "Kastallânî'nin *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*'sinin Bâkî Tercümesi: *Me'âlimü'l-Yakîn* -Tercüme ve Rivâyet Tercihi Yöntemi Açısından İncelenmesi-." *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 51 (Haziran 2019), 181-205.

Bâkî, *Meâlimü'l-yakîn fî sîreti seyyidi'l-mürselîn*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa, 274582.

Bâkî, *Meâlimü'l-yakîn fî sîreti seyyidi'l-mürselîn*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, 263117.

Bâkî, *Meâlimü'l-yakîn fî sîreti seyyidi'l-mürselîn*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 354249.

Bâkî, *Meâlimü'l-yakîn fî sîreti seydidî'l-mürselîn* İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 242870.

Başoğlu, Tuncay. "Zürkânî, Muhammed b. Abdülbâkî." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 23 Ocak 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zurkani-muhammed-b-abdulBâkî>

Çavuşoğlu, Mehmet. "Bâkî." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Ocak 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/Bâkî--sair>

Dağtekin, Elif. *Memlüklerde Siyer Yazıcılığı İbnü'd-Devâdâri Örneği*. Kahramanmaraş: Samer Yayınları, 2020.

Fayda, Mustafa. "Siyer ve Meğâzi." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 13 Ocak 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/siyer-ve-megazi#1>

Fayda, Mustafa. Küçükaşçı, Mustafa S. "Ortaçağ İslâm Dünyasında Arapça Tarih Yazımı" *Türkiye'de Tarihyazımı*. Ed. Vahdettin Engin, Ahmet Şimşek. İstanbul: Yeditepe, 2013, 69-107.

Gözün, Abdülvehhab. *Kastallânî'nin "Tuhfetü's-Sâmi ve'l-Kârî bi-Hatmi Sahîhi'l-Buhârî" Adlı Yazma Eserinin Tahkiki ve Metodu*. Rize: Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Güner, Ahmet. *Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürkânî*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2022.

Habeşî, Abdullah Muhammed. *Câmiü's-şüruh ve'l-havâşi: Mu'cemun şamilün li-esma'i'l-kütübi'l-meşruha fî't-türasi'l-İslâmî ve beyani şüruhiha*, 3 cilt. Abudabi: el-Mecmaü's-Sekafi, 2004.

Kahraman, Abdullah. "Şebrâmellisî." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Ocak 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sebramellisi>

Kara, İsmail. *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz: Şerh ve Hâşiye Meselesine Dair Birkaç Not*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.

Kastallânî, Ahmed b. Muhammed. *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l minâhi'l-Muhammediyye*. thk. Salih Ahmed Şâmî. 4 cilt. Beyrut:1991.

Kastallânî, Ahmed b. Muhammed. *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minâhi'l-Muhammediyye*. İstanbul: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Bibliyografik no. 364714, Demirbaş no. 00854.

Kastallânî, Ahmed b. Muhammed. *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minâhi'l-Muhammediyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 243098.

Kastallânî, Ahmed b. Muhammed. *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minâhi'l-Muhammediyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Reisülküttab, 322418.

Kastallânî, Ahmed b. Muhammed. *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minâhi'l-Muhammediyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, 298223.

Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye bi'l-minâhi'l-Muhammediyye*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Demirbaş no. NEKAY02709.

Kâtib Çelebi, Hacı Halife Mustafa b. Abdullah. *Keşfü'z-zunûn 'an esami'l-kütüb ve'l-fünûn*, tsh. M. Şerefeddin Yaltkaya- Kilisli Rifat Bilge, 2 cilt, Ankara: 1943.

Kaya, Büşra Sıdika. *Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2022.

Kayaoğlu, Hülya Dilek. "Süleymaniye Umumi Kütüphanesinden Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesine", *Anadolu Kütüphaneleri*, ed. Bülent Yılmaz. 301-323. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013.

Kyzy, Shirin Z. *El-Mevâhibü'l-Ledünniyye İsimli Eseri Işığında Kastallânî'nin Peygamber Tasavvuru*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

en-Nebhânî, Yusuf b. İsmail. *el-Envarü'l-Muhammediyye mine'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hafız İbrahim Gürpınar, 642336.

Öz, Şaban. *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, İstanbul: İsar, 2008.

Özbek, Harun. *Kastallânî'nin Hayatı ve İrşâdü's-Sârî Adlı Eserindeki Şerh Metodu*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Özmen, Abdulsamet. "Meâlimü'l-yakin fî sîreti seyyidi'l-mürselîn'in Muhtevası Üzerine", *Journal of Turkish Language and Literature* 6/1, (2020), 71-91.

Poyraz, Yakup. Tergip, Ayhan. "Bâkî'nin Meâlimü'l-Yakîn Adlı Mensur Eseri", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 1, (2010), 135-143.

Savran, İrfan. *Kastallânî'nin (ö. 923/1517) el-Mevâhibü'l-ledünniyye İsimli Eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

es-Sehâvî, Abdірrahmân b. Muhammed. *ed-Dav'u'l-lâmi li-ehli Karnî't-Tâsi'*. 10 cilt. Beyrut: Menşuratü Dâri'l-Mektebeti'l-Hayât, 1993.

eş-Şebrâmellisî, Nûruddîn Alî b. Alî. *Hâşiye ale'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yusuf Ağa, 358532.

Şenel, Abdülkadir. "Kastallânî, Ahmed b. Muhammed." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 1 Mart 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/Kastallânî-ahmed-b-muhammed>

Şensoy, Sedat. "Şerh." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Şubat 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/serh>

TYEKB, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. *Yazma Eserler Portalı*. Erişim 15 Şubat 2025. <https://portal.yek.gov.tr/works/search/full>

Tergip, Ayhan. *Abdülbâkî'nin Meâlimü'l-Yakîn Adlı Eseri Üzerinde Dil İncelemesi (Metin-Sözlük)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.

Topuzoğlu, Tevfik Rüştü. "Hâşiye." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Şubat 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hasiye>

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. 11 cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1983.

Uzundağ, Mehmet Sait. *Kastallânî (851-923/1448-1517) ve İrşâdü's-Sârî İsimli Eserinin Hadis Şerhçiliği Açısından İncelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

Yalçın, M. Fatih. "Zürkânî'nin (ö. 1122/1710) Siyer Şerh Usûlü: Bi'rîmaûne Olayı Örneğinde." *İslam İlim ve Düşünce Tarihinde Şerh Geleneği*. ed. Mesut Kaya, Sezai Engin. 585-613. İstanbul: Endülüs Yayınevi, 2020.

Yazar, Sadık. *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.

Yıldırım, Enbiya. "Süyûtî'ye Yöneltilen Suçlamalar (Sehâvî-Süyûtî Çekişmesi Bağlamında)", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2, (2006), 149-174

Yıldız, Güllü. *Siyerde Şerh Hâşiye Geleneği Moğultay b. Kılıç Örneği*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2021.

ez-Zürkânî, Muhammed b. Abdülbâkî. *İşrâku mesâbîhi's-sîreti'n-nebeviyye bi-mezci esrârî'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Reisülküttab, 322353.

ez-Zürkânî, Muhammed b. Abdülbâkî. *Şerhü'z-Zürkânî ale'l-Mevâhibi'l-ledünniyye bi'l-minâhi'l-Muhammediyye*. thk. Muhammed Abdülaziz el-Hâlidî, 12 cilt, Beyrut: Dâru'l Kütübî'l İlmiyye, 1996.